

tovariš

Jesenski večer ob morju

Motiv iz Kopra — foto L. Pirrarello

6. XII. 1951 - ŠT. 34 - L. VII - DIN 18

Prijepolje, staro mesto ob Limu

Štiri mesta stoje ob Limu: Berane, Bijelo Polje, Priboj in Prijepolje. Med njimi je Prijepolje največje v Sandžaku, čeprav ima samo 3000 prebivalcev. Pravzaprav ni mesto, temveč trg. Živelj je večinoma muslimanski, vsi pa so na svoje mesto zelo ponosni. Če vas bo pot zanesla k njim, vam bodo radi s ponosom pokazali, kaj so zgradili od osvoboditve do danes: gimnazijo, bolnišnico, gozdno upravo, začetke industrije in — tekstilno tovarno. Res zanimivo mesto, ki si žilavo gradi svojo prihodnost.

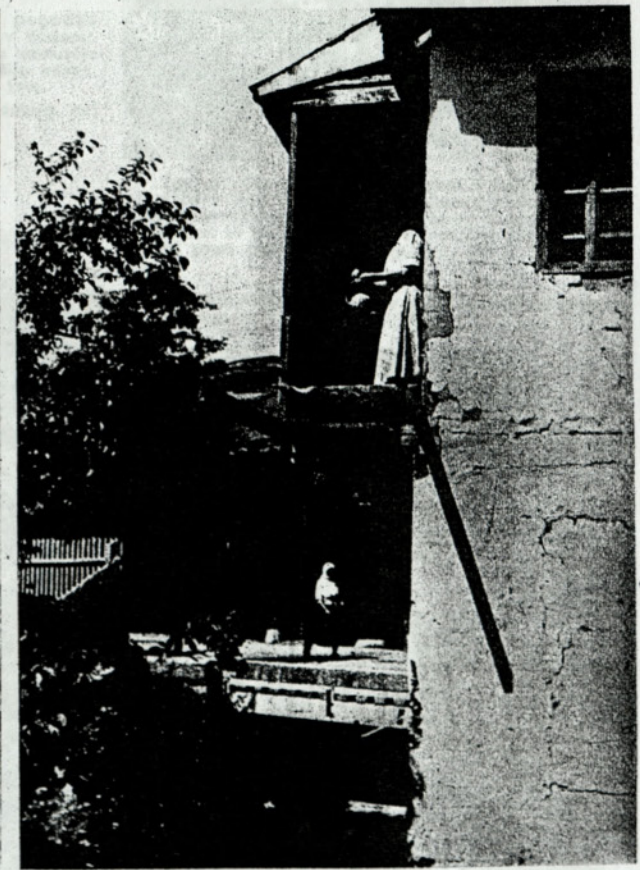
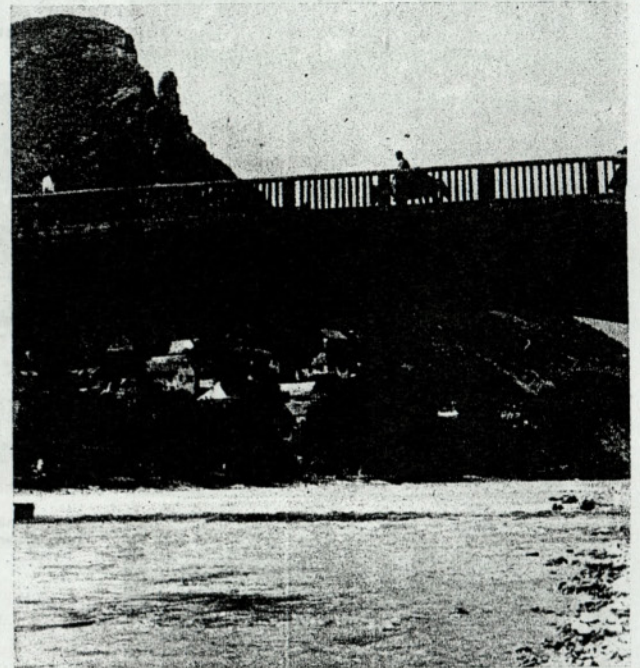
Zgoraj: V Prijepolju se zelo mikavno družijo staro z novim. Stare hiše so ostale, skoraj vse pa so prekrili z opeko. Med starimi zgradbami so zrastle nove, s starim načinom življenja se meša novi. Na sliki: s konjem na poti v mesto.

Levo: Domačinka iz Prijepolja. Kakor vse muslimanke v mestu, je tudi ona opustila nošo feredžo; toda kadar mora srečati moškega, skloni glavo, se stisne ob zid ali pa si obraz zakrije z ruto. Mnogo let se je morala skrivati za pajčolanom. Zdaj se ji le počasaj vrača ponos, ki ga ji daje novi čas.

Desno: Novi most čez reko Lim.

Spodaj: Pred mestno kavarno. Nikdar ni prazna, vedno jo obiskujejo ljudje, ki srebajo kavo in se pomenkujejo. Sploh je kavarna važno središče: tu izveš domače in tuje novice, tu lahko počakaš na zmenek in si odpočiješ, ne da bi ti bilo treba naročiti kavo.

Spodaj desno: Kuhinje v Prijepolju so podobne nekakšnim verandam in so zelo pripravne za razgled po bližnji okolici.

Levo: V Trstu je morje sredi preteklega meseca zaradi izredno visoke plime preplavilo vso obalo, vdrla v mnoge javne lokale in pritlična stanovanja. Naša slika je bila posneta v ulici Genova.

Desno: V Jordaniji in na vsem Bližnjem vzhodu ima važno vlogo »Arabska legija«, ki jo je ustanovil in jo še danes vodi nekdanji angleški podčastnik Glubb-paša.

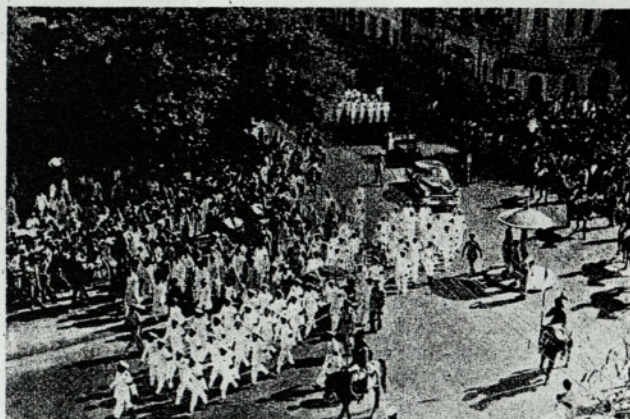
Zgoraj: Ob reki Orinoco v Venezueli so našli bogate rudnike železne rude. Med njimi je posebno znana železova gora Cerro Bolívar, kjer ima svoje rudnike severnoameriška družba US Steel.

RAZGLED PO SVETU

Levo: Angleška prestolonaslednica Elisabeth je ob svojem obisku v Kanadi obiskala tudi indijansko naselje v Calgaryju.

Desno: Zopet so obnovili pogajanja za premirje na Koreji. Slika nam kaže člane obeh zastopstev na poti k razgovorom v kraju Panmunjomu.

Zgoraj: Pogreb ubitega prvega pakistanskega ministrskega predsednika Liaquat Ali Khana v Karačiju, glavnem mestu Pakistana. Žalno oblačilo na Vzhodu je belo.

K SPORU V EGIPTU

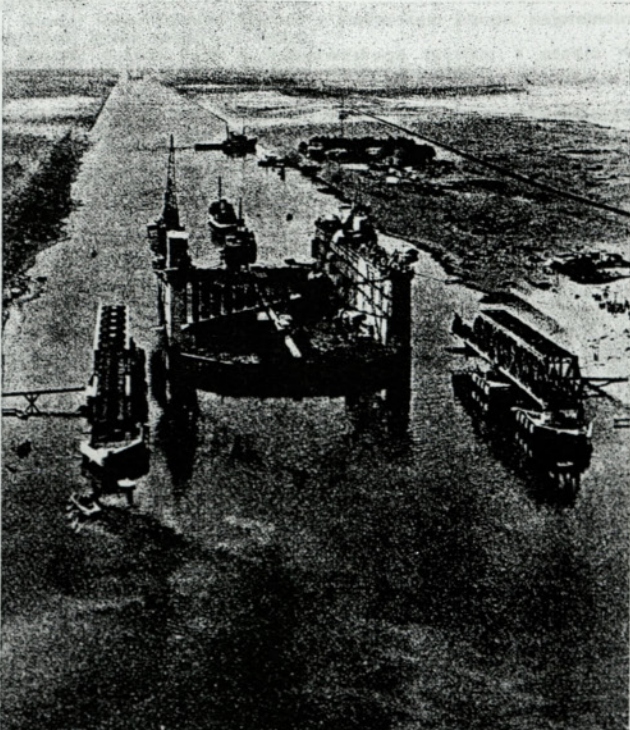
Poročali smo, da je Egipt samovoljno odpovedal pogodbo z Anglijo, ki je določala režim v območju Sueza in v Sudanu. Anglija odpovedi ni sprejela in je sklenila ostati v območju Sueza in v Sudanu, dokler se sporna vprašanja ne rešijo mirno. V območju Sueza je prišlo do nemirov in prelivanja krvi.

Spodaj: Pogled na Sueški prekop s plavajočim dnikom pri El Ferdanu.

Zgoraj: Egipčanski ministrski predsednik Nahas oša se zahvaljuje v egipčanskem parlamentu za ljudsko navdušenje in veselje, ki ga je sprožila njegova odpoved anglo-egipčanske pogodbe.

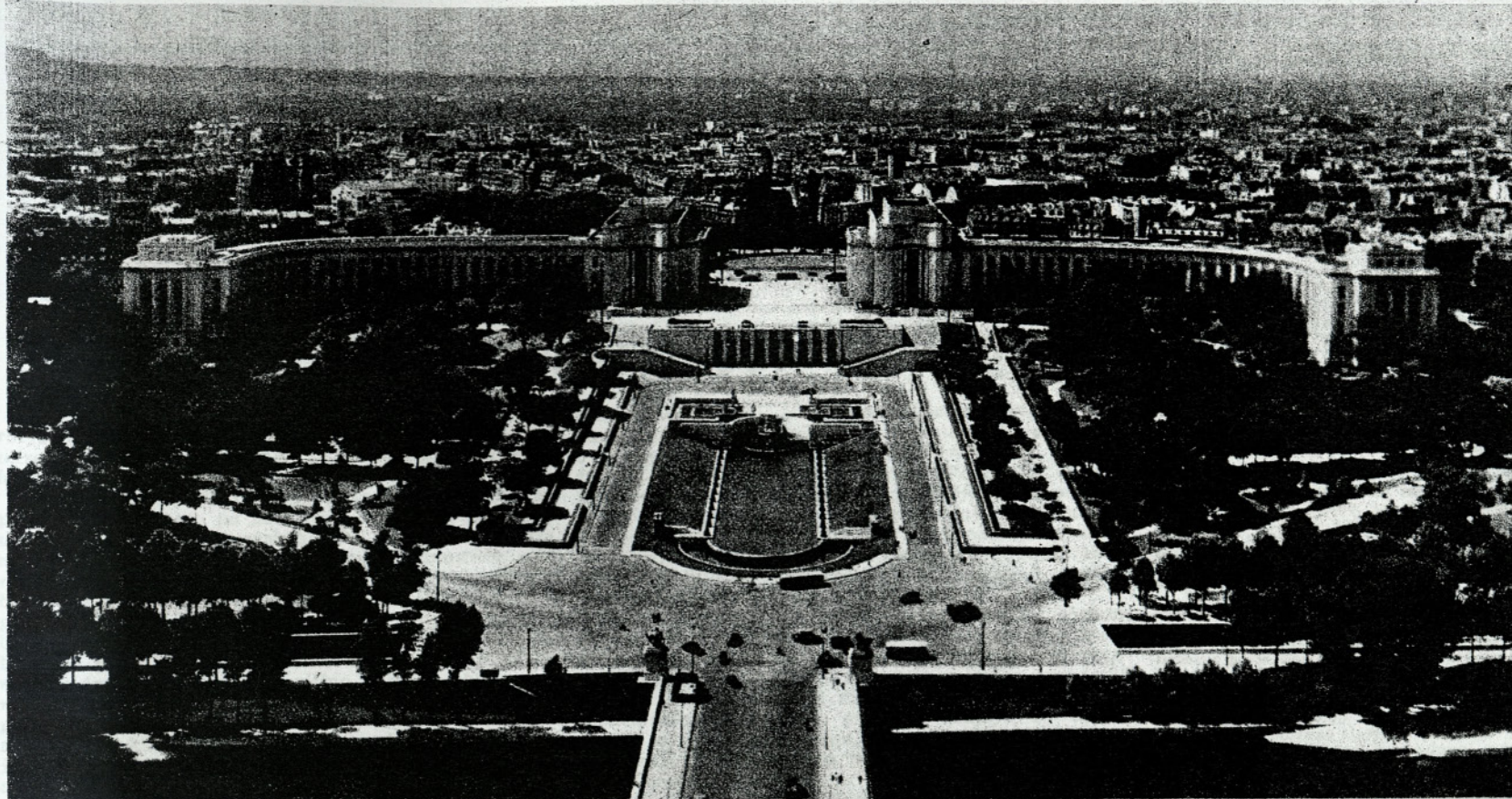
Spodaj: V Ismailiji, središču angleških čet v območju Sueza, so Angleži postavili po ulicah žične ovire in barikade.

Zgoraj: Ob napadu na angleško vojaško pristanišče v Port Saidu je 16. oktobra padlo nekaj Egipčanov, ki so jih nato pokopali z vsemi slovesnostmi in pogreb združili z močnimi demonstracijami proti navzočnosti angleških čet v območju Sueza.

Spodaj: Angleški vojak v bojni opremi spremlja svojo ženo po ulicah Ismailije.

V Parizu vihra

Dr. Luis Padilla Nervo,
sedanji predsednik generalne skupščine

Generalna skupščina Organizacije združenih narodov se je zbrala v začetku novembra v Parizu k šestemu rednemu zasedanju. Zborovanja so v znameniti pariški palači Chaillot, ki so jo ob tej priložnosti preuredili, okrog nje pa postavili precej paviljonov za urade in informacijsko službo. Za predsednika generalne skupščine je bil izvoljen stalni zastopnik Mehike pri OZN dr. Luis Padilla Nervo, vodja naše delegacije minister Edvard Kardelj pa je bil izbran v podpredsedstvo. Pred skupščino so velike naloge, če hoče v svetu ohraniti mir. Dogodki po svetu so sprožili kopolco perečih in nujno rešljivih vprašanj. Zato ves miroljubni svet pazljivo spremlja delo zasedanja, kajti človeštvo hoče odločnega varstva miru, pravice in svobode.

Zgoraj: Zastava Organizacije združenih narodov. — Nad njo je podoba, ki nudi pogled z Eiffelovega stolpa na veličastno palačo Chaillot. Tu je bila lani velika razstava srednjeveške umetnosti narodov Jugoslavije.

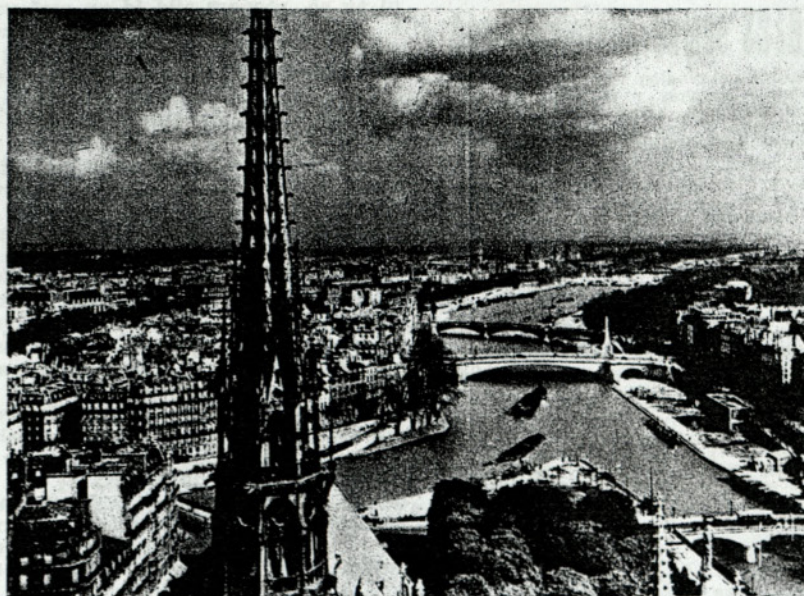
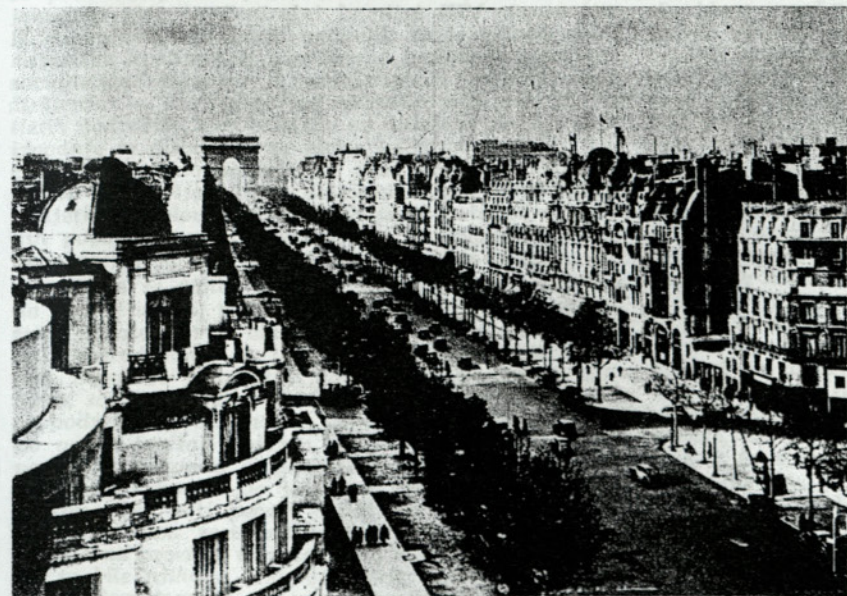
Spodaj levo: Champs Elysées s slavalokom Zmaga, najprometnejša in najbolj znana avenija v Parizu.

Spodaj desno: Pariz z notredamskega zvonika. V ozadju nekaj mostov — od 28, kolikor jih je v Parizu čez Seino.

zastava OZN

Trygve Lie,
generalni sekretar OZN

Naša pot k ureditvi cen in trga

Se nobeno leto ni bilo toliko sprememb na področju preskrbe in cen, toliko daljnosežnih ekonomskih ukrepov, kakor prav letos. Ze v začetku leta smo hkrati z opustitvijo strogega racioniranja uvedli prosto prodajo industrijskih izdelkov na podlagi ponudbe in povpraševanja, nato pa so sledili ukrepi za postopno ukinjenje racionirane preskrbe. Pri oblačilnih nakaznicah smo najprej prešli od točk k vrednostnim odrezkom, ki smo jih nato spremenili v industrijske bone. Ko smo odpravili živilske nakaznice, smo najprej uvedli živilske bone, ki smo jih nato v novembru spremenili v denar. Ostali so le še industrijski boni. Ti pa so že skoraj docela zgubili značaj racioniranja in predstavljajo nekakšno posebno obliko denarja (1 bon velja natanko 4 din); razlikujejo se od pravega denarja samo po tem, da lahko z industrijskimi boni kupuješ le industrijsko blago, ne moreš jih pa uporabljati za druga plačila. Tudi dnevi industrijskih bonov so že šteti.

Konec racionirane preskrbe in uvedbe proste trgovine so ljudje pozdravili, saj je prosta trgovina prinesla potrošnikom možnost svobodne odločitve pri nakupu. Vsakdo sedaj lahko kupi tisto, kar si najbolj želi, brez kakršnih koli omejitev. Izbira blaga je vsak dan večja in pestrejša ker so postopne sprostitve na področju planiranja proizvodnje in razdeljevanja omogočile, da ponudba in povpraševanje čedalje bolj usmerjata našo proizvodnjo k zadostitvi resničnih potreb prebivalstva, v trgovini pa omogočata pravilnejši dotok blaga na trg.

V tej zvezi večkrat slišimo pripombo: »Zakaj nismo šli po tej poti že prej?« Tisti, ki tako vprašujejo, se ne zavedajo, koliko pogojev je bilo treba izpolniti, preden je bilo mogoče preiti od načrtnega razdeljevanja k prosti prodaji. Povečati je bilo treba proizvodnjo, okrepiti socialistični sektor v kmetijstvu, omogočiti upravljanje gospodarskih podjetij po delovnih kolektivih, odpraviti nesorazmerja med cenami in drugo. Morda smo eno ali drugo upravno oviro odpravili res pozno, toda s tem ni rečeno, da bi bili že prej lahko v vsem šli po poti, po kateri gremo danes.

V prvih letih naše obnove in socialistične graditve je bil upravni način gospodarjenja neogibno potreben. Če takrat ne bi bila država s svojim aparatom zavzela odločujoče vloge v gospodarstvu, bi kmalu doživeli polom. Gospodarstvo bi bilo morali prepustiti kapitalističnim in spekulantskim elementom, ki bi bili izkoriščali pomanjkanje potrošnega blaga. Še sedaj, ob prehodu k novemu planskemu in finančnemu sistemu, se moramo dan na dan boriti proti spekulantskim nagibom, zlasti v trgovini, in proti oživljanju raznih gospodarsko-kapitalističnih ostankov v kmetijskih proizvodnji.

V ostalem pa bi tiste, ki mislijo, da smo prepozno opustili upravne metode gospodarjenja, opozorili, da so prvi ukrepi v tej smeri stari skoraj tri leta. Ze januarja 1949 je Centralni komitet KPJ na svojem II. plenarnem zasedanju ugotovil, da je glavna ovira napredku kvalitete in asortimana proizvodov, razvoj socialistične trgovine in normalizaciji gospodarskega življenja — vztrajanje pri razdelitvenih načrtih na tistih področjih, kjer bi glede na doseženo stopnjo proizvodnje te distributivne plane lahko zamenjali s socialistično prosto prodajo. Ze pred dvema letoma smo začeli ustanavljati prve delavske svete. Upravljanje podjetij po delovnih kolektivih je eden izmed temeljnih pogojev novega planskega in finančnega sistema in nadaljnega razvoja socialistične demokracije.

Mnogi še danes prav ne razumejo vseh ukrepov na področju cen, posebno tistih, ki so prinesli podražitev nekaterih vrst blaga in uslug v času, ko gre vse naše prizadevanje za tem, da bi dosegli nižjo raven cen. Zlasti ob podražitvi monopolskih predmetov (tobaka, soli in vžigalic) v letošnjem poletju in nedavno ob podražitvi prometnih in komunalnih uslug so ljudje po večini izražali bojazan, da bo vse to dalo kmetu povod za ponovno dviganje cen pridelkov. Prišlo pa je docela drugače. Do jeseni so cene kmetijskih pridelkov sicer bolj počasi popuščale: nižjim intervencijskim cenam socialističnega sektorja kmetijstva so kmetje na prostem trgu le delno in počasi sledili, tako da so bile njihove cene vse višje od intervencijskih. V zadnjem mesecu pa smo doživeli že močan padec

cen na naših trgih, ki je ponekod celo prenel zniževanje cen v državni trgovini, saj nudijo danes kmetje v glavnih pridelovalnih področjih nekatere pridelke že pod znižano ceno, ki je bila določena v državni trgovini. V Vojvodini prodajajo kmetje moko po ceni, ki je bistveno nižja od cen v trgovinah. Prav tako je na kmečkem trgu sladkor, ki ga prodajajo pridelovalci pese, že precej cenejši, kakor v trgovinah in to čeprav je bila državna cena v prosti prodaji v nekaj mesecih znižana od 600 na 155 din.

Ko je bila poleti določena nova cena za obvezni odkup pšenice na 20 din pri kilogramu za privatnega kmeta in 26 din za delovne zadrage (upoštevajoč vrednost odkupnih bonov), so staro pšenico prodajali kmetje še po 100 in več din; danes pa jo v nekaterih pridelovalnih področjih prosto prodajajo že ceneje kakor jo država odkupuje. To velja še v večji meri za koruzo, ki ji je cena na prostem trgu v glavnih pridelovalnih področjih v nekaj mesecih padla od 70 na 8 do 10 din za kilogram. Hkrati je pod vplivom ukinitve obveznega odkupa masti in pocenitve koruze popustila cena prašičem pod polovico prejšnje cene. To razmeroma naglo padanje cen je zaradi slabosti naše trgovine le v manjši meri prišlo do izraza v pasivnih področjih. Tudi cene industrijskih izdelkov iz moke, sladkorja, maščob in mesa še niso nazadovale v skladu s padcem cen na trgu. Prej ali slej pa bo prišlo tudi na tem področju do izravnave. Prav tako se cene nekaterih drugih kmetijskih pridelkov ne bodo mogle več dolgo držati na stari višini.

Ljudje sprva kar niso mogli verjeti, da se bodo nižje določene cene v prosti trgovini lahko držale. Mnogi so ob nižjih cenah začeli kupovati več kakor bi ustrezalo tekočim potrebam. Pri tem so se pošteno opekli. Ko je bila cena sladkorja v prosti prodaji prvič znižana od 600 na 420 din, so ljudje kupovali čez potrebo; danes pa je cena v državni trgovini 155 din, medtem ko prodajajo pridelovalci sladkor tudi po 130 din. Za mast so spomlad na trgu zahtevali celo po 700 din za kilogram. Ko so jo začeli prodajati v trgovinah prosto po 300 din, so gospodinje spet navale; danes pa jo dobe po 200 din.

Ne bo odveč še nekaj pripomb k zvišanim cenam za monopolne predmete ter prometne in komunalne usluge, ki so zbudile mnogo napačnih komentarjev. Predusem naj ugotovimo, da napačno sodijo tisti, ki menijo, da so bile cene zvišane, ker baje država potrebuje denar. Razlogi za zvišanje so bili docela na drugem področju. Trajno ustaljenje in ureditev naših tržnih razmer ne bi bili mogoči, če ne bi spravili vseh cen za blago in usluge v pravilno medsebojno razmerje. Dušitev objektivnega ekonomskega zakona o vrednosti oziroma zakona ponudbe in povpraševanja se vselej maščuje v obliki raznih gospodarskih motenj, spekulacije, nenormalnega povpraševanja in pomanjkanja blaga. Uvedba proste prodaje za industrijsko blago v začetku leta ne bi bila mogoča, če ne bi takrat spravili cen industrijskega blaga v sklad s cenami kmetijskih pridelkov. To velja še bolj za monopolne predmete. Pred vojno je veljala škatlica vžigalic prav toliko kakor jajce. Do letošnjega poletja pa je bilo pri stari ceni 2 din za škatlico vžigalic razmerje takšno, da je jajce veljalo toliko, kakor 7 do 8 škatlic vžigalic. Podobno je bilo s cenami za tobak, s cenami na železnici, avtobusu in tramvaju, kjer nismo mogli zmagovati navala, ker so bile cene nesorazmerno nizke v primeru z drugimi cenami. Kmet, ki je na primer prodal pol kilograma presnega masla, se je za izkupiček lahko peljal iz Bohinja v Ljubljano in nazaj v Bohinj. Prilagoditev teh cen ostalim našim cenam je bila nujen pogoj za normalizacijo naših tržnih razmer. Višje cene za usluge sprva gotovo prizadenejo delavca in uslužbenca, toda hitreje, kakor je marsikdo pričakoval se uresničuje napoved, da bodo vsi ti ukrepi naposled prinesli prav delovnim ljudem znatne koristi, ker bodo izzvali znižanje cen kmetijskih pridelkov in s tem omogočili tudi pocenitev industrijskih izdelkov, ki jim je cena tudi že začela padati. Zlasti tekstilno blago se je v zadnjem času že precej pocenilo. Sedaj, ko smo v glavnem spravili naše cene v pravilno razmerje, se nam ni več bati novih presenečenj in lahko pričakujemo le še zniževanje cen.

Dr. Luis Padilla Nervo

(glej slikovno stran!)

za predsednika šestega zasedanja generalne skupščine Združenih narodov je bil izvoljen vodja mehiškega zastopstva pri Združenih narodih dr. Luis Padilla Nervo.

Dr. L. Padilla Nervo se je rodil 1895 v jugozapadnem mehiškem mestu Zamora. Odločil se je za pravo, ki ga je študiral najprej doma, nato pa je odšel na pravno fakulteto »Georga Washingtona« v Washington. Pozneje je v Buenos Airesu študiral družbene vede in se izpopolnjeval v Londonu.

Ze zamlada — takoj po študiju — je Padilla Nervo stopil v mehiško diplomatsko službo. Najprej je bil tajnik mehiškega veleposlaništva v Buenos Airesu, pozneje pa je postal najprej svetnik, nato pa opolnomočeni minister pri mehiškem veleposlaništvu v Washingtonu. Od tu je odšel v Evropo, kjer je bil svetnik poslanstva v Londonu in Madridu. Sele 38 let star postane izredni poslanik in opolnomočeni minister in zastopa svojo državo v ZDA, San Salvadorju, Costariki, Panami, Urugvaju, na Nizozemskem, Danskem in na Kubi. Leta 1938 ga je izbrala mehiška vlada za svojega zastopnika na mednarodni konferenci dela v Ženevi, obenem pa je isto leto zastopal svojo državo na skupščini Društva narodov.

Ko so 1945 razpravljali v Mexico Cityju o vojni in miru, je na konferenci sodeloval tudi Padilla Nervo kot tehnični svetovalec. Prav tako je bil nekaj mesecev pozneje svetovalec mehiškega zastopstva za ustanovno zasedanje Združenih narodov. Odslej Padilla Nervo nastopa zelo aktivno v organih Združenih narodov. Tako še isto leto zastopa Mehiko v izvršnem odboru komisije, ki je pripravila ustanovitev UNESCO, a 1946 sodeluje na zadnjem zasedanju Društva narodov.

Posebno je zanimivo njegovo delovanje v komisiji za atomsko energijo pri Združenih narodih. Predlagal je, naj znanstveno-tehnični odbor te komisije izdelata načrt, po katerem bi bila celotna atomska proizvodnja podvržena mednarodnemu nadzoru, in sicer tako, da bi vse zavode, naprave in laboratorije, ki so vključeni kjer koli na svetu v proizvodnjo atomske energije, združili na omejenem prostoru, ki bi ga upravljali in nadzorovali Združeni narodi. Po tem načrtu bi naj imela vsaka država pravico kupovati atomsko energijo, če jo bo uporabljala zgolj v mirnodolne namene. Tega sicer idealnega predloga ni znanstveno-tehnični odbor sprejel, ker je menil, da bi ga ne bilo mogoče izvesti.

Pred dnem šestega zasedanja generalne skupščine Združenih narodov je izkušen diplomat, saj je zbral v 30 letih svojega diplomatskega dela dragoceno izkušnjo in bogato znanje. Prav to njegovo bogato in plodno diplomatsko delo ga je usposobilo za kličljive naloge, ki jih je moral v okviru Združenih narodov reševati. Tako je bil lanske leto predsednik tako imenovane »majhne generalne skupščine« in član korejske komisije Združenih narodov. Letos so mu pa zaupali vodstvo šestega rednega zasedanja generalne skupščine.

Anglo-ameriška pomoč ZSSR

Sovjetski polkovnik Kalinov, ki je zbežal v zapadno Nemčijo, piše v svoji knjigi »Sovjetski marsali govore...« tudi o anglo-ameriški pomoči ZSSR v drugi svetovni vojni.

Vprašanje zaveziške pomoči v raznem vojaškem materialu je povzročilo ostro debato med Moskvo, Londonom in Washingtonom.

V prvem letu vojne, ki je bilo za ZSSR najtežje zaradi evakuacije in hudega razrušenja industrije, je prišlo po severni morsk poti v ZSSR dvajset konvojov. V vsakem konvoju je bilo 40 do 50 tovornih ladij. V poletju 1942 so konvoji utrpeli težke izgube zaradi neprestanih napadov s strani nemških podmornic.

Glavni nesporazum med zapadnimi zavezniki in ZSSR izvira predvsem iz ocene izgub. Sovjetske statistike skušajo dokazati, da je prišlo v ZSSR le 65% vseh pošilk. Ameriški podatki pa pravijo, da so poslali Sovjetski zvezi samo za zapadno bojišče tale vojaški materiali:

letal vseh vrst	14.800
tankov	7.056
oklopnih vozil	3.200
avtomobilov vseh vrst	427.000

(Nadaljevanje na str. 543.)

S.

LIGA ARABSKIH DRŽAV

Eden zelo važnih problemov v kolektivizaciji varnosti držav v sedanjem majavem položaju je vprašanje svetovnopolične opredelitve nekaterih držav in blokov. Težišče zanimanja so danes države v območju velikih potresov gospodarsko-političnega značaja, ki pretresajo danes ves angleški imperij. Oči vsega sveta so uprte v ta vulkanska tla, v nič kaj zavidanja vredni položaj angleških politikov. V anglo-egiptskem sporu ter v prizadevanju ustvaritve sredozemskega obrambnega pakta pa je eden zelo važnih čimteljev, ki ga ni moč podcenjevati: to je Liga arabskih držav.

Tudi azijski in afriški narodi so si po veliki zmagi zaveznikov nad fašizmom globoko oddahnili. Za vse narode od Indonezije, Indokine, preko Indije pa do arabskih držav je napočila nova doba, borba za likvidacijo kolonialnega pritiska nanje. Iz te borbe je izšla Arabska liga z veliko zmago.

Ustanovljena je bila 22. marca 1945 v Kairu. Na tej konferenci so se zbrali delegati vseh arabskih ozemelj: Egipta, Sirije, Libanona, Iraka, Saudske Arabije, Transjordanije in Jemena. Liga si je zadala kot glavno nalogo ozko sodelovanje vseh arabskih dežel za udržitve njihove neodvisnosti. To si prizadeva predvsem z ustvaritvijo enotne zunanje politike, ekonomike, kulture in z izboljšanjem socialnih razmer v deželah lige. Izšla je brezdvomno kot sad gibanja teh dežel usmerjenega k enotnosti in neodvisnosti, brez vpliva ene ali druge velesile. Vse to se jasno kaže v organizaciji lige in v zgodovini borbe arabskega sveta proti kolonialni politiki velesil, predvsem Anglije.

Težnja arabskega sveta k nacionalni združitvi ni nova. Rastla je skupno z borbo arabskih narodov za osvoboditev. V 16. stoletju so arabske dežele osvojili Turki, ki so skoraj štiri stoletja tlačili arabsko ljudstvo. Štiri stoletja so arabska plemena krvavela, velikokrat po svoji krivdi. Plemenska in verska razcepljenost raznih plemen je onemogočila vsako skupno akcijo proti

turškemu okupatorju. Srdita obračunavanja arabskih vodij med seboj so hromila odpor in vsi upori, ki so tu pa tam vzplamteli, so bili z lahkoto udušeni. Vendar se v 18. stoletju poizkuša v tej ali drugi obliki doseči enoten nastop proti turškemu jarmu. Tako sta egiptovski vladar Ali bej in vladar Palestine Dagir z neposredno pomočjo Rusije zbrala močno vojsko, podprto z rusko morinarico, in udarila na Turke. Posledica te borbe je bila, da se je na Arabskem polotoku osnovala nova neodvisna vahabitska država. Vahabiti so bili goreči sovražniki vsega turškega. Hoteli so pripojiti svoji državi vse arabske dežele in tako organizirati vsearabski upor. Vendar je ta, kakor tudi drugi podobni načrti, padel v vodo zaradi nesoglasij med šejki. V 19. stoletju je egiptovski vladar Mohamed Ali poskušal spraviti arabske zemlje pod svojo oblast in ustanoviti od Turčije neodvisno državo. Tudi ta poizkus je izpodletel.

V začetku 20. stoletja se pojavi v dveh najbolj razvitih deželah, v Siriji in Libanonu, težnja k osvoboditvi izpod turškega jarma. Arabski publicist Nežip Azuri je leta 1904 v svojih manifestih, ki jih je objavljala v imenu Lige arabskih držav, pisal: »Arabski se dobro zavedajo svoje zgodovinske in etnografske enotnosti, zato odločno zahtevajo odcepitev od osmanske nadvlade. Hočejo si ustvariti neodvisno državo. Ta nova arabska domovina naj se razteza v okviru svojih prirodnih meja: od doline Evfrata in Tigrisa do Sueškega polotoka ter od Sredozemskega morja do Omanskega zaliva.« Z drugimi besedami: Azuri se zavzema za združenje Arabcev v Aziji, medtem ko o arabskih deželah Afrike ne govori. To misel zedinjenja izven afriškega kontinenta so sprejele vse prizadete dežele. Odražala se je v programih tajnih združenj, nastalih spriču prve svetovne vojne. Turške oblasti so neusmiljeno preganjale vse, ki so ta program sprejeli. Zbrane so krvave sodbe leta 1916, ko so Turki obsodili mnogo

teh ljudi na smrt, mnogo je bilo vrženih v ječo. Še danes praznuje ljudstvo Sirije in Libanona dan tega krvavega obračuna kot dan nacionalne žalosti.

Med prvo svetovno vojno si je Anglija zelo prizadevala pridobiti arabske narode na svojo stran. Turčija se bori na strani centralnih sil. Anglija se spusti v tajne pogovore z arabskim poglavarjem Meke, šerifom Huseinom, da bi ga pridobila za boj proti Turčiji. Po posvetu z nacionalnimi strankami Sirije pristane Husein na predlog Anglije, vendar stavi tudi pogoje: Anglija naj jamči, da se bo po vojni lahko razvila nacionalno in politično neodvisna arabska država, ki bi obsegala vse arabske zemlje Azije. Oktobra 1915 so Angleži to sprejeli in Arabci so začeli organiziran oboroženi upor, ki pa pozneje ni prinesel želenega uspeha. Angleži se namreč niso držali pogodbe in niso izpolnili danih obljub. Namesto tega so se pričela med Anglijo in Francijo leta 1916 pogajanja, po katerih je prišla Sirija v oblast Francije, južni Irak v oblast Anglije, Palestino pa so postavili pod mednarodno nadzorstvo (Anglija-Francija). V ostalih arabskih predelih naj bi se bile ustanovile arabske države ali federacija arabskih držav, vendar ta po vojni ni bila ustanovljena niti v tako okrnjeni obliki. Na pariški konferenci so arabski delegati zaman zahtevali uresničenje svojih nacionalnih zahtev; arabska zemlja je bila razdeljena med države zmagovalke kot podmandatni teritoriji. Arabski narodi so odgovorili na to s številnimi manifestacijami. Ko so Arabci poizkušali leta 1919 v Egiptu nastopiti proti britanskemu gospostvu, je ta korak izzval val simpatij v vsem arabskem svetu. Enak pojav solidarnosti se je pokazal ob priliki borbe maroških plemen proti španskemu in francoskemu imperializmu. »Razvoj vojnih operacij v Maroku spremlja z velikim zanimanjem ljudstvo vseh severnoafriških evropskih kolonij: Francoskega Maroka, Alžira, Tunisa, Tripolisa in

Egipta. Še večjo pažnjo posvečajo tem dogodkom muslimanski narodi v Prednji Aziji in Arabiji, katerim je ime Abd-el-Krima (vodje Marokancev) simbol prebujenih nad na bodoče osvoboditve.« — Tako je to solidarno gibanje Arabcev z osvobodilnimi gibanji karakteriziral N. V. Frunze v svojem delu »Evropski civilizatorji in Marokoc«.

Junija 1925 je v Maroku izbruhnila nova vstaja proti Francozom. Sirski Arabci so aktivno posegli v ta spor, kar je izzvalo v drugih deželah arabskega porekla veliko simpatije. »Komite osvoboditve severne Afrike«, ki se je sestal v Kairu, je ostro nastopil proti francoskemu bombardiranju Damaska ter pozval vse muslimanske narode, naj nudijo pomoč vojnim žrtvam. Taki in podobni pojavi se vlečejo skozi vse razdobje med obema svetovnima vojnama. Leta 1932 je bil sklican »vsearabski kongres« pod vodstvom tedanjega predsednika Sirije Šukri Khatlija ter libanonskega javnega delavca Rajada Salka. »Arabske države predstavljajo celoto. Arabski narod ne prizna prisilne in nepravilne razdelitve. Z združenimi močmi je treba doseči neodvisnost vseh arabskih držav!« Pod to parolo in v takem vzdušju je potekal kongres. Drugi primer je osnovevanje palestinske stranke »Istiklal« pod vodstvom funkcionarja arabskega nacionalnega gibanja Abui-abd-el-Hadja. Tudi ta stranka si je postavila za cilj zedinjenje vseh arabskih dežel v boju za neodvisnost.

Porast arabskega nacionalnega gibanja po letu 1930, spriču vedno bližje druge svetovne voje, je krepil tendenco k zedinitvi. V tem razdobju postane ideja arabske skupnosti last vseh političnih strank. Zanimivo za to razdobje je, da se sedaj težnja po enotni arabski ligi razširi tudi na izvenazijska arabska ozemlja. Neposredna vojna nevarnost leta 1942 je potisnila v ozadje načrt zedinjenja Arabije pod geslom »Arabske zveze«, vendar se je po uničenju fašistične nevarnosti na Bliznjem vzhodu to vprašanje zopet postavilo v ospredje. Februarja 1943 je imel angleški zunanji minister Eden v spodnjem domu svoj znameniti govor, v katerem je med dru-

(Nadaljevanje na str. 543.)

Pred desetimi leti v Kremlju

»Kremelj« je naslov poglavja iz knjige Roberta Sherwooda »Spomini na Roosevelta«, ki jo je napisal po dokumentih iz arhiva Hary Hopkinsa, posebnega Rooseveltovega svetnika med drugo svetovno vojno. Konec julija 1941 je Roosevelt poslal Hopkinsa v Moskvo na razgovore o ameriški pomoči v orožju.

Po prihodu v Moskvo se je Hopkins najprej pogovarjal z veleposlanikom ZDA Steinhardtom, ki ga je takoj opozoril, da inozemci zelo težko zvedo, kaj se v Moskvi v resnici dogaja. Vsi Steinhardtovi poizkusi, da bi se povezal s sovjetskimi oblastmi prav tako kakor podobni poizkusi drugih diplomatov so ostali brezuspešni in so naleteli na vztrajno nezaupanje sovjetskih oblasti.

»30. julija — piše Sherwood — je odvedel Steinhardt Hopkinsa v Kremlj na sestanek s Stalinom. Hopkins je v razgovoru s Stalinom sporočil, da je ameriška vlada odločno na stališču, da je Sovjetski zvezi treba nuditi čimprej vsako pomoč. Stalin je tedaj dejal, da potrebuje SZ okrog 20.000 protiletalskih topov, dalje mitraljeze večjega kalibra za obrambo mest, najmanj milijon pušk, nato letalski bencin in aluminij za izdelovanje letal in slednjič tisto blago, ki ga je SZ navedla na listi, ki je bila že prej poslana v Washington.

Po sestanku s Stalinom se je Hopkins še istega večera sestal zaradi tehničnih vprašanj z artilerijskim generalom Jakovljevom, generalom MacNarneyem in majorjem Yettonom. Razgovor se je v glavnem nanašal na vprašanja oziroma potrebe, ki jih je že prej omenil Stalin: protiletalski topovi, aluminij, puške itd. Ko so ta vrstni red vprašanj obdelali, je Hopkins predlagal, da bi v Washington poslali rusko tehnično komisijo, ki bi ostala tam stalno in sproti razpravljala o vprašanjih, ki bi se pojavljala. Jakovljev je odklonil vsak razgovor o tem predlogu, sklicujoč se na to, da se bo o tem govorilo v navzočnosti Stalina. To je bil prvi primer, da je Hopkins naletel na zapreke, ki jih nastavlja sovjetski sistem podrejenim (to je vsem tistim, ki niso na vrhu lestvice): ne usodijo se spregovoriti o nobeni stvari izven predvidenega programa. Hopkins je vprašal Jakovljeva, če ve za kakšne druge predmete, ki bi bili potrebni Rdeči armadi, toda Jakovljev je odgovoril — očitno nerad —,

da ne vidi druge potrebe in da je o najvažnejših predmetih že govoril.

Na Hopkinsa je naredila silen vtis zatemnitev Moskve, ki je bila močnejša od zatemnitve Londona. Prav tako je bil očaran nad izredno koncentracijo ognja protiletalskega topništva v času nemških napadov. Hopkinsu je bilo dodeljeno neko zaklonišče, kamor se je napotil v spremstvu Steinhardta. Presenečen je zagledal šampanjec, kaviar, čokoladne bonbone in cigarete, s katerimi je bilo zaklonišče preskrbljeno.

Naslednji dan svojega bivanja v Moskvi je Hopkins obiskal Molotova, s katerim sta se pogovarjala o položaju na Daljnem vzhodu in o stališču Japonske v odnosu do SZ. Zvečer ob 18.30 je prišel ponovno v Kremlj na sestanek s Stalinom. Sestanek je trajal tri ure. Tolmač je bil Maksim Litvinov, komisar za zunanje zadeve v dobi ženevskih konferenc in kolektivne varnosti, a je po sklenitvi sovjetsko-nemškega pakta v oktobru 1939 izginil z obzorja. »Zdaj«, je pripovedoval pozneje Hopkins, »je Litvinov naredil vtis suknjiča, ki so ga dali v naftalin v trenutku, ko se je Rusija, prekinivši vse zveze z zapadom, zaprla sama vase, zdaj pa so ga vzeli iz naftalina, izprašili in prezračili kot simbol popolne spremembe, ki je nastala zaradi novega položaja.«

Na tem sestanku je Stalin seznanil Hopkinsa s položajem na fronti, ki da ni ravno rožnat, ker se je sovjetska armada morala upreti nenadni ofenzivi. Stalin je pripovedoval, kako je bil prepričan, da Hitler ne bo napadel SZ. Ker Hitler ni postavljaj Sovjetski zvezi nikakih zahtev, se niso pripravljali na napad in so tako bili primorani na hitro zgraditi le obrambno linijo. Potem ko je navedel podatke o nemški in sovjetski oborožitvi, je Stalin ponovil zahtevo po pomoči v protiletalskih topovih, aluminiju, strojnicah in težkih bombnikih, s katerimi bi bilo mogoče zažgati romunske petrolejske polja. Pri tem je izrazil željo, da bi z letali prišli tudi piloti in posadka.

Med razgovorom je Stalin na listek iz bloka napisal s svinčnikom štiri najnujnejše ruske potrebe in ga predal Hopkinsu, ki je ob strani zapisal sledeče:

»Vprašal sem Stalina, ali so bile opažene na fronti italijanske divizije ali frankistični prostovoljci, o čemer so pisali časopisi.

Stalin se je nasmejal in rekel, da njegovih vojakov ne bi nič bolj veselilo ko to, da bi videli proti sebi Italijane in Špance.

Sovjetska armada, je še rekel Stalin, računa samo z nemškimi divizijami. Ne Finci, ne Romuni, ne Italijani, ne Španci ne pomenijo nič

Novo rudno bogastvo Jugoslavije

Jugoslavija je znana po obilju rud. To bogastvo so v nekaterih njenih področjih eksploatirali že v starem veku in kasneje, v srednjem še v večji meri. Sladovi starih rudniških kopov so bili najboljši kažipot odkrivanju rudnih zakladov tudi v novjši dobi. Nova Jugoslavija se po vojni trudi, da doobra preišče vsa področja in prične odkopavati podzemne zaklade, koder koli ugotove rudarski strokovnjaki dovolj bogate plasti. Danes je Jugoslavija na glasu dežele, ki ima najbogatejše zaloge cinkove in svinčene rude na svetu; njen bakreni rudnik v Boru je naj-

večji te vrste v Evropi. Prav tako je znano, da je Jugoslavija največji evropski proizvajalec antimona. V boksitni rudi, iz katere se proizvaja za industrijo prepotrebni aluminij, ima ravno naša država tako rekoč neizčrpne rezerve. Zaloge premoga, ki ga nahajamo domala v vsaki jugoslovanski republiki, so strokovnjaki precenili na približno 11 milijard ton.

Po vseh teh rudah je bila Jugoslavija znana že od prve svetovne vojne, ker je z njimi nastopala na svetovnih tržiščih kot bogat in iskan izvoznik. Marljivo geološko raziskovanje pa se je v Jugoslaviji pričelo

šele zadnja leta. Pri tem delu so strokovnjaki našli na vrsto drugih rud, ki so v svetovnem gospodarstvu redke ali celo zelo redke. Tako so v teh letih odkrili med drugim bogata področja mangana, niklja, barita, azbesta, liskuna, vanadija, molibdena in celo volfram. Nekatere od teh rud deloma že izkoriščamo v novo odprtih rudnikih, za ostale pa so v teku obsežna pripravljajna dela.

Ena izmed važnih kovin, ki ima danes v svetovnem gospodarstvu ceno kot »strateška« kovina, je molibden. Čeprav so to kovino odkrili v znanstvenem svetu že leta 1788, lahko molibden po pravici imamo za kovino dvajsetega stoletja, ker je prej niso znali praktično uporabljati. Za to kovino se je začela zanimati industrija šele tik pred prvo svetovno vojno; molibden so pričeli uporabljati kot sila važno primes jeklu. Molibden napravi jeklo bolj trdo in prožno, da postane s tem bolj odporno pred močnimi udarci in pritiskom. Zaradi tega so ga pričeli uporabljati predvsem v oboroževalni industriji pri izdelavi oklopnih bojnih ladij, tankov, raznih oklopnih vozil, protitankovskega orožja, pri avionih, topovskih ceveh in podobnem. Seveda je cena molibdenu zrasla zlasti v minuli svetovni vojni, v sedanjem položaju pa je molibden še posebno iskana kovina.

Svetovna proizvodnja molibdena ne gre, kakor na primer pri železu ali premogu, v milijone ton. Vsa svetovna proizvodnja molibdena je znašala po ugotovljenih podatkih tik pred zadnjo vojno komaj 14.500 ton. Največji dosedanj proizvajalec molibdena so bile ZDA, ki so proizvedle letno okrog 13.000 ton. Nahajališča molibdenske rude, imenovane molibdenit, so še v Sovjetski zvezi, Mehiki in na Norveškem.

Najnovejša raziskavanja v Jugoslaviji so odkrila, da imamo to rudo v izdatnih količinah v republiki Srbiji, in to na južnem področju reke Južne Morave. Strokovnjaki računajo, da vsebuje planinski masiv Čemernik do 100 milijonov ton molibdenita. Nadalje so našli na molibdenit na ozemlju Gnjilane-Bu-

janovci, in to visoko v stenah, ki po svoji legi spominjajo na stene nekaterih molibdenskih ležišč v Arizoni v ZDA. Sledove molibdenita so odkrili tudi v masivu Kopaonik, ki je sploh bogat z različnimi rudami. Tu je ta ruda skupno s plastmi bakrene rude.

Ta odkritja so nujno zahtevala, da čimprej omogočimo izkoriščanje novega rudnega bogastva. Že od 1947 dalje se vrste obsežna pripravljajna dela, da se na najbogatejšem nahajališču molibdenita, pod Čamer-nikom, odpre sodoben rudnik in zgradi ustrezajoča toplotnica. Priprave za novi rudnik v Mačkatici so med največjimi investicijskimi deli nove Jugoslavije.

Dela na novem rudniku v Mačkatici so zvezana z velikimi težavami. Rudni zakladi ležijo namreč visoko v gorovju in daleč od vseh dosedanjih prometnih zvez. Zato je bilo treba zgraditi 15 km dolgo in trdno cesto iz doline v hribe do bodočega rudnika in napraviti nad pet kilometrov predorov. Tako bo mogoče prevažati surovo rudo iz rudniških jaškov do velike toplotnice, ki je projektirana za proizvodnjo koncentrata te rude. Vsa ta dela so sedaj v polnem razmahu in novi rudnik dobiva čedalje jasnejše oblike bodočega obrata. Ko bodo vsa pripravljajna dela končana, se bo rudnik molibdena v Mačkatici uvrstil med štiri največje in najmoderneje rudnike na svetu, Jugoslavija pa v najpomembnejše proizvajalce te tako redke in hkrati gospodarsko tako važne kovine.

(Nadaljevanje s str. 542.)

gi m rekel, da bo britanska vlada z veseljem motrila vsako arabsko gibanje, ki bi bilo usmerjeno h krepitvi arabske gospodarske, politične in kulturne enakosti. Po tem govoru se je začela Anglija neposredno pogajati z arabskimi državami. Ta pogajanja so odkrila mnogo težav in preprek, ki se pojavljajo pri organizaciji »Arabske zveze«. Predvsem je tu nastalo vprašanje, ali bi ustvarili ligo arabskih držav kot federacijo ali kot političen blok. Na aleksandrijski konferenci 1944. leta je bil sprejet drugi predlog. Vkljub temu pa je bilo treba po konferenci v Aleksandriji še dosti napora, preden je bil po dolgotrajnih pogajanjih med arabskimi vladarji sprejet končnoveljavni statut Lige.

Statut je bil izglasovan 22. marca 1945. leta v Kairu. »Namen lige« — stoji v statutu — »je tesno sodelovanje vseh držav članice. Liga se osnuje iz neodvisnih arabskih držav, ki so podpisale njen pakt. Vsaka arabska država, ki je dosegla neodvisnost, lahko vstopi v Ligo.« Arabske dežele, ki niso neodvisne, pravi statut, ne morejo biti članice, vendar lahko sodelujejo v njenih posebnih pododborih. Glavni organ Lige je njen Svet, v katerem ima vsaka članica ne glede na število predstavnikov po enega delegata. Njegova naloga je urejevati spore med članicami ter v vprašanju vojne med članico Lige in tujo državo. Predlogi, ki so soglasno sprejeti ali

izglasovani, veljajo obvezno za vse članice. V vsaki državi se odloki Sveta izvršujejo soglasno z njenim osnovnim zakonom. Svet se sestaja dvakrat letno: v marcu in oktobru, vendar se mora na zahtevo dveh držav članic sestati tudi izredno. Liga ter njen generalni sekretariat imata svoj stalni sedež v Kairu, toda Svet se lahko sestaja v katerikoli mestu. Na zasedanjih po vrsti predsedujejo navzoči delegati. Države, ki se vključijo v Ligo, zadržijo samostojnost v svoji notranji in zunanji politiki. Vsaka obdrži svoje zakonodajstvo, svojo nacionalno vojsko itd. Vsaka vzpostavlja neposredne diplomatske stike z drugimi državami. Liga kot taka nima svojih diplomatskih predstavnikov v drugih državah. Le v Londonu in Washingtonu je ustanovila svoji obveščevalni središči. Tako je postala liga zadnji čas zelo važen činitelj na Bližnjem vzhodu. Nikakor ne gre podcenjevati njeno moč, saj razpolaga z zelo močno organizacijo, ki — po pravici rečeno — raste marsikomu čez glavo. Spor med Anglijo in Egiptom je razgibal ves arabski svet; vse arabske države budno spremljajo dogajanja. Za zdaj se Liga arabskih držav aktivno ne vmešava v spor, vendar ga spremlja budno in s simpatijo. Upajmo, da bo sprememba v angleškem parlamentu ugodno vplivala na to rano ter da se bodo v tem delu zemlje tla zopet pomirila.

Marjan Lebič

(Nadaljevanje s str. 541.)

protiletalskih topov	8.206
motociklov	35.200
strojne	135.000
traktorjev	8.070
lokomotiv	1.930
tovornih vagonov	11.155
tovornih ladij	90
lovcev na podmornice	165
torpedovk vseh vrst	197
Diesellovih motorjev	7.600
telefonov	400.000
streliva (v tonah)	345.735

Po zakonu o posojilu in najemu je ta pomoč v vojaškem materialu in v živilih, kovinah, petroleju, tekstilnih izdelkih, strojih za izdelavo orožja in v nadomestnih delih dosegla vrednost 10 milijard 800 milijonov dolarjev.

Sovjetska vlada trdi, da je prejela le 65% tega materiala, in sicer:

letal	6.900
tankov in oklopnih avtomobilov	10.200
kamionov	300.000

in je siguren, da se ne bodo ne Italijani ne frankisti nikdar pojavili na ruski fronti. Stalin misli, da jih Hitler bolj prezira kakor on sam.

V nadaljnjem razgovoru je Hopkins dejal Stalinu, da želi tako ameriška vlada kakor vlada Velike Britanije v bližnjih mesecih storiti, kar le mogoče, da dobavita Rusiji material.

»Rekel sem mu,« piše Hopkins v svojem poročilu o razgovoru s Stalinom, »da je po našem mišljenju treba računati z dolgotrajno vojno. Rekel sem mu, da je v zvezi z dolgoročnimi dobavami mogoče storiti potrebne ukrepe samo takrat, če bo imela naša vlada natančna obvestila ne samo o vojaškem položaju v Rusiji, temveč tudi o vrsti, količini in kakovosti ruske oborožitve, kakor tudi o surovinah in industrijskem potencialu Sovjetske zveze.«

»Omenil sem svoje prepričanje — sledi iz Hopkinsovega poročila — »da naša vlada, in kakor sodim tudi vlada Anglije, ne bosta pristali na to, da bi na rusko fronto poslali težki material — topove, letala in protiletalske topove — preden se sestane konferenca treh vlad, na kateri bi skupno in podrobneje preučili strateške potrebe vsake fronte pa tudi glavne potrebe naših držav.

Dodal sem še, da on (Stalin) bržda ne bi mogel posvetiti dovolj časa in pozornosti taki konferenci, ker je zadržan z operacijami, ki se pravkar razvijajo, vsaj dotlej ne, dokler se te operacije ne zaključijo. Stalin je na to dejal, da bi bil srečen, če bi prišlo do take konference, toda on bi seveda na njej lahko sodeloval samo, če bi bila v Moskvi. On da želi dati naši vladi na razpolago vsa potrebna obvestila in predlaga, da nam izroči načrte sovjetskih letal, tankov in topov. Dozdaj še ni dal nikakršnih podobnih obvestil ambasadam ne vojaškim predstavnikom tujih vlad.«

»Ni ga,« — pravi Hopkins dalje v svojem poročilu, — »v pravem smislu te besede, v vsej sovjetski vladi, razen Stalina, nikogar, ki bi pristal na to, da bi dal kakšno važno obvestilo. Prav zato se je treba pogovarjati s Stalinom osebno.«

»Ko je podal pregled vojaškega položaja,« — piše dalje Hopkins v svojem poročilu, — »je Stalin izrazil svojo veliko zahvalo predsedniku Rooseveltu za pozornost, ki jo posveča njegovemu boju proti Hitlerju. Po Stalinovih besedah so Hitlerjeva šibka točka tisoči in tisoči zatiranih, ki ga mrzijo in z gnusom odklanjajo njegove metode. Vsi ti ljudje, kakor tudi milijoni tistih, ki žive v še nezasedenih pokrajinah, so lahko

ohrabreni in lahko dobe moralno podporo — ta jim je pa potrebna, da bi se lahko uprli — samo iz ene države in to iz ZDA. Po Stalinovih besedah je vpliv predsednika Roosevelta in vlade ZDA ogromen.

On, Stalin, meni, da se bomo mi prej ali slej našli na kateri koli fronti v boju z Nemci. Moč Nemčije je tolikšna, da bo Veliki Britaniji ali Rusiji, četudi bi Rusija mogla zagotoviti svojo lastno obrambo, tudi s skupnimi silami težko uničiti nemški vojni stroj. Hitlerja bo mogoče premagati le, ako ZDA napovedo Nemčiji vojno. Stalin misli, da bo ameriško ljudstvo zahtevalo, da armada neposredno sodeluje v operacijah proti Nemcem, če bomo vojno le napovedali. Stalin mi je naročil, pravi Hopkins, »da sporočim predsedniku Rooseveltu, da je on za prihod ameriških čet na kateri koli odsek ruske fronte, kjer bodo te čete izključno pod vojnim poveljstvom ZDA. Stalin je nekolikokrat ponovil, da imajo predsednik Roosevelt in ZDA danes na svetovno javnost večji vpliv kakor katera koli druga sila.«

»To je bil zadnji sestanek Hopkinsa s Stalinom ob priliki kratkega obiska v Moskvi,« piše Sherwood. »Dveh dneh je Hopkins dobil več obvestil o moči in bodočih izgledih Rusije, kakor je to bilo kdaj koli sporočeno kakšnemu inozemcu. Stalin je nedvomno v vsem sprejel Rooseveltovo sporočilo in izkazal popolno zaupanje Hopkinsu, ki je zapustil Kremelj globoko prepričan, da Stalin ni govoril tja v dan. Bil je zadovoljen s svojim srečanjem s Stalinom, toda nad tem je ležala neka mora: s svojimi očmi je videl silni strah, pomešan s spoštovanjem, s kakršnim podrejeni — pa četudi častniki visoke stopnje kakor n. pr. general Jakovljevič — gledajo na svoje nadrejene. Naslednja leta je Hopkins izkazoval prijateljsko Rusiji in preziral Amerikance, ki venomer iščejo boljše pogoje pod svojo posteljo. Toda Hopkins nikoli ni mogel odobravati sistema, v katerem je vsa oblast v rokah enega smrtnika,« piše Sherwood.

V nadaljevanju svoje knjige piše Sherwood, da sta konec septembra 1941 prispela v Moskvo predstavniki ameriškega ministrstva zunanjih zadev Harriman in predstavnik Foreign Officea Beaverbrook, ki sta se s Stalinom razgovarjala o vprašanju ameriške pomoči Sovjetski zvezi. Uspeh teh razgovorov je bil, da je Amerika odobrila Sovjetski zvezi pomoč v skupnem znesku ene milijarde dolarjev, in to po zakonu o posojilu in najemu, ki ga je izglasoval ameriški kongres.

ABECEDA SMRTI

GRAFIČNA MOJSTROVINA HANSA HOLBEINA

(Glej začetek na zadnji slikovni strani!)

Holbein je živel v burnem času, ko so vladale mračne sile inkvizicije, nasilje nad častjo in poštenjem, in ko je črna smrt nakosila dan za dnem kopice svojih izbrancev; tak čas je dal umetniku neizčrpne zamisli o smrti in žalosti.

Holbein je bil velika umetniška pojava. Njegovo delo, zlasti grafično, je zelo mnogo odobravanj in je dalo prav zatiranemu človeku obilo tople, poživljajoče utehe. Zato posezimo po odlomkih starega nepočenega poročila (»dd«), ki nam tu pa tam tudi na šegav način izpoveduje zanimivosti o velikem možu in njegovi lepi umetnosti.

Staro poročilo

Hans Holbein (slika 1.) je bil rojen 1498, po drugem viru 1495 v Augsburgu. Prvi umetniški pouk je prejel od svojega očeta Janeza Holbeina, tudi veččega slikarja. Že kot deček se je izkazal zelo darovitega. Slikal je z vodnimi in oljnimi barvami miniature obrazov (podobice, slične današnjim portretnim fotografijam) in zgodovinske upodobitve tako dobro, da je že v mladosti zaslovel. Nekako v tem času je šel z očetom v Bazel in sklenil važno poznanstvo s slavnim pisateljem Erazmom Rotterdamskim (1467 do 1536), ko se je le-ta pravkar mudil tam zaradi tiskanja svojih del. Naslikal ga je in napravil zanj več grafičnih stvaritev. Med obema se je razvilo toplo prijateljstvo; in ko je Holbeinu grozilo, da se bo po zlobni ženski skrajšalo njegovo življenje, mu je Erazem nasvetoval, naj gre v Anglijo z njegovim priporočilnim pismom h kancelarju Morusu. Holbein ga je ubogal in bil tam takoj sprejet, da je ostal pri Morusu s kar dobro zaposlitvijo domala tri leta. Njegov zaščitnik je okusno razpredelil Holbeinove umetnine v eni izmed svojih dvoran in povabil kralja Henrika VIII., da si jih ogleda. Kralj je bil presenečen in je ob pogledu na to duševno bogastvo vkliknil: »Ali ta umetnik še živi in se dobi za plačilo?« Bil je kralju predstavljen, takoj sprejet v službo in bogato nagrajen.

Kako zelo je kralj čislal Holbeinovo umetnost, je pokazal z zavrnitvijo na nerganje nekemu Holbeinu nenaklonjenemu lordu: »Iz sedem kmetov napravim lahko sedem lordov, ne morem pa napraviti Holbeina!« Seveda se je umetnik trudil, da je zadovoljeval svojega visokega pokrovitelja.

Njegove podobe diha življenje, zgodovinske stvaritve pa so poudarek resničnosti. Trdoto staronemške šole je mehko prelival v lepe oblike in dajal živost barvni harmoniji svojih postav in njihovim oblačilom. Največ njegovih del je v Bazlu, Benetkah in Londonu.

Bil pa ni samo mojster čopiča, temveč tudi peresa in rezila (lesoreznega nožica); in tudi te umetnosti se je priučil že v mladosti. Umrl je v Londonu 1554 (?) za kugo.

Med največjimi umotvori njegove grafične dejavnosti sta »Abeceda smrti« in »Ples mrtvakov«, ki nosita še vedno nepojasnjene skrivnosti različnih Holbeinovih namigavanj na takratne politične veljake. Obe deli sta imeli obilo posnemovalcev

skozi stoletja, med katere štejemo lahko tudi drobno delo o »Plesu smrti« našega Valvasorja (glej lanskega »Tovariša«, števil. 37., zadnjo stran).

O Holbeinovem »Plesu mrtvakov« je zapustil izčrpen popis Popillon.

Holbeinova »Abeceda«

Holbeinova umetniška iznajdljivost in lahkotnost v ustvarjalnem delu je prinesla mnogo dragocenih risb za lesoreze. Eno prvih teh del — uspelo izrezano po lesorezcu Hansu Lützelburgerju — je naša »Abeceda«, katere posamezne črke so izšle že v letu 1524 (najbrž te, ki smo jih že zaznamovali v I. delu našega spisa, črke: A, B, C, D in E).

Holbein je po umetniški zamisli svojih začetnik sledil okusu in oblikam srednjeveškega rokopisa. Črka sama, elegantna v risbi in postavi, pa je dete renesanse in to v slogu starih latinskih rokopisov. Osnova mu je bila omejena ploskev majčnega štirikotnika v velikosti 23 mm; za okras ozadja pa je mojstrsko razgibal postave po izročilih privida plesa mrtvakov.

Zlitje črke z ozadjem je izvršil s tako dovršenim okusom, da velja ta drobna abeceda še danes kot nenadkriljiva mojstrovina. Njegova »Abeceda« sloni na plesu mrtvakov s postavami živih, ki ponazorujejo človeški poklic in stan. Poseben užitek pa je imel Holbein, ko je upodabljal različne postave cerkvenih in posvetnih mogočnikov z izrazom strahu in groze.

»Ples mrtvakov«

so upodobitve, ki ponazorujejo ničnost tega sveta in da »obleka (ne) dela človeka«; ko odpade ves okras (s kožo in mesom), ki združuje našo zunanost z drugimi namišljenimi naslovi, ostanemo po kosteh (z malce razlike od žene) vsi enaki!

Prav cerkveni očetje — Holbein jih ni zastojal smešiti —, ki so si po papeštvu nagrmadili z ljudsko lahkovernostjo velikanska bogastva, so v 15. stoletju radi postavljali pred vhodom v cerkev velike podobe, skoraj nadnaravne like živega z mrtvakom, da so bili verniki že pred pridigo pod močnim vtisom, da je posvetno bogastvo brez haska; in darovi so se vsipali kar nehote v nenasitno kuto.

Ti pari smrti z zemljanom so bili navadno upodobljeni v plesoči drži, vendar s poudarkom smrti kot zmagovalke.

Tudi Bazel, Holbeinovo mladostno torišče, je imelo svojo zgodovinsko upodobitev o plesu mrtvih, slikano na cerkveni zid samostana: bil je to uspel posnetek po še starejšem in znamenitejšem, že takrat izgubljenem delu.

Mogoče, da je bilo to prva klica za osnovo Holbeinove »Abecede«, le da je Holbein zamenjal mrtvake z okostji, ki se družijo v resni in šaljivi obliki z živimi. Mrtvake z razpadajočim mesom je zgostil v skrajno »hladno obliko« — okostnjakov. Seveda, njegova okostja niso do potankosti anatomske pravilna, kakor na primer pri Dürerju, vendar jim je dal v izrazu takšno življenjsko silo, da v vsej svoji gro-

zotnosti zaživé; vdahnil jim je s preprosto potezo spodnje čeljusti v najrazličnejšo izraznost obraza.

Njegova »Abeceda« (slika K—Z) kaže veliko razgibanost vsakovrstnih parov mrtvega z živim v najrazličnejši drži. Upodobil je okostje, ki napada svojo žrtev, tam spet, kako jo zabava, in to v vseh mogočih oblikah skozi vse čase človeškega življenja. Napada papeža, cesarja in kralja, kardinala, cesarico in kraljico, škofa, kneza, viteza in plemkinjo, učenjaka in trgovca, meniha in vojaka, nuno, kakor norčavega ali lahkoživko, — vse enako brez razlike. Vliva pijancu zadnjo kapljo in odpeljuje betežnega v spokojnost. Odvija na eni strani prizor z vragom, na drugi igro z detetom v zibki.

Zanimivosti črke Z

Krono zaključku svoje »Abecede« naj bi Holbein upodobil v črki Z »Poslednjo sodbo«, če je ta zamisel sploh njegova.

Po grafično nepravilnem oblikovanju črke Z (glej sliko!) lahko trdimo, da to ni Holbeinovo delo. Kakor spoznamo mojstra v njegovem umetniškem oblikovanju rok, oči, ali kako izpelje v risbi narastek las (kar je najtežje), tako brž opazimo mojstra, če je več oblikovanju črk.

Tudi črke, pa naj bodo še tako preproste, imajo svojo ustaljeno grafično podobo in zakon lepote; zlasti če so poudarjene s prelivom tankega v debelo.

Vsekakor je črka Z v Holbeinovi »Abecedi« risana grafično nepravilno. Imeti bi morala isto lepoto obliko, kakor če obrnemo podobico črke N v lego, da nam da črko Z; se pravi: njeno srednje telo bi moralo biti risano debelo, vrhnja in spodnja črta tanko. V tej »Abecedi« pa je risano obratno, nepravilno; in kaže, da ta risana osnova ni Holbeinovo delo, ampak je — iz katerega koli vzroka — slab grafični dodatek. Zato lahko verjamemo namigavanju, da je zadnja Holbeinova črka imela tako otipljivo politično ost na takratne razmere, da so jo uničili.

Pri podrobnem opazovanju posameznih črk vidimo, da je Holbein upodobil po večini stanove, ki so bili hudi zajedalci malega človeka, ki mu niso črpali samo sok delovnega truda, temveč tudi ljubezen in čast. Bila je to Holbeinova ostra obsodba, saj je v svojem poznejšem, drugem »Plesu mrtvakov« (slika 2., 3.) — ki je bil nekoliko večji po obliki in obsegu — dal postavam podobnost živečih in umrlih takrat vladajočih mogotcev.

Mojstrsko delo

Sličice, rezane na tako skopo odmerjen prostorček (izvirniki v premeru 23 mm), so po delu in obliki velike mojstrovine, polne bogastva pesniške in grafične iznajdljivosti, hkrati pa imajo veliko izrazno moč in privlačnost.

Zgoditi se je moralo res nekaj posebnega, da je našega mojstra prevzel neki nemir, da je ustvaril te sličice prividov s tako umetniško lahkoto. V Holbeinovem sru je moralo res nekaj vreti, da se je

poglobil s tako silo v to čudno mrtvaško oblikovanje; ali je bilo to hrepenenje ljubezni, ali je bilo to bolešno spoznanje neuslišanega, kakor pri našem Prešernu, kdo ve?! Vemo samo, da je na drobnem lističu svoje prve zasnove ob otožni nunci (črka Q, v zasebni zbirki) zabeležil v starinski nemščini začetek otožnega vzdih, ki se je pojavil tudi na nekdanjem starem ljubljanskem pokopališču v bohoričici: »Kdor lozhitev se je fmslu, ta lubesni ni posnal...«

Zelo je moral biti mojster presunjen ob tem starodavnem stihu, da se je tako tesno povezal z njim v to drobno oblikovanje grozotno veličastnega zakona smrti; saj je kmalu nato ustvaril novo zbirko listov »Plesa mrtvakov«, v nekoliko večjem merilu in to v golih slikah brez začetnic, kot samostojno telo 40 listov, ki naj bi izšli v knjižni obliki. Čeprav na ne dosti večji površini od naše »Abecede« je imel tu mojster dovolj prostora, da je izoblikoval še vse tiste skrivnostne potankosti, ki so mu bile tedaj pri sru.

Ti umotvori pa so prišli na svetlo mnogo let kasneje (1538) kakor so nastali. Od skupne zbirke 40 izvirnih listov z nemškimi napisi je ohranjenih le pet celotnih izvodov in še ti so v malem različni; najlepši primer je ohranjen v pariški Narodni biblioteki.

Se redkejši pa so poizkusni od-tisi drobne »Abecede«; svetovno ljubitelstvo dragocene grafike pozna samo dvojico izvirnih primerkov (v celoti) in to v zasebni zbirki.

Po vsem tem lahko verjamemo, da so prav lesorezi o »Plesu mrtvakov« prinesli Holbeinu takšno slavo, kakor nobeno drugo delo.

Holbeinova hudomušnost in naš Smrekar

V zbirki podob Holbeinovega »Plesa mrtvakov« opazimo, da si je umetnik dovolil različne hudomušnosti (podobno kakor naš pokojni Hinko Smrekar). Upodobil je nekatere takratne velikaše cerkvene in posvetne gosposke s skrivnostnimi namigavanji. Tako spoznamo v papežu takrat umrlega (1521) Leona X., v cesarju vidimo Maksimilijana (umrl 1551; glej sliko 3.), kralju pa je dal poteze Franca I. (francoskega), ki je takrat še živel.

Veliko spoštovanje in ljubezen je gojil Hinko Smrekar prav do teh Holbeinovih umetnin; bile so mu vzor, zlasti kar se tiče dvomnosti. Tako so ga napotile, da si je dovolil precej hudomušnosti v ilustracijah svetnikov za »Literarno pratiko« (mislim za letnico 1914). Primer smešnosti, ki jo je dal upodobitvam s potezami takratnega avstrijskega cesarja Franca Jožefa I., mu je pripomogel, da je bil med prvo svetovno vojno označen kot »PV« (politično nezanesljiv); le prijateljska zdravniška listina primarija dr. Robide mu je omogočila, da si je še po vojni lahko dovoljeval marsikatero zelo pikro narisano šalo brez posledic. Žal ga v drugi svetovni vojni to ni več rešilo in je moral iti na smrt obsojen v Gramozno jamo pri Sv. Križu pod okupatorski strel.

Precej hud polom je doživel Smrekar z razglednico, ki je na videz nedolžna, v okraških pa skriva spolzkost, zaradi česar mu je založništvo Kleinmayer in Bamberg odpovedalo nadaljnja naročila. Ta greh ga je preganjal vse življenje in še malo pred svojo nesrečno smrtjo mi je tožil, da v vsakem njegovem delu javnost tako rada »nekaže« išče.

Umetnik si lahko vedno pomaga (ali pa škoduje, pač igra sreče) s

(Nadaljevanje na str. 545.)

FILMSKI OBZORNIK

POLKOVNIK CHABERT

Malo pred osvoboditvijo je izdala »Dobra knjiga« skupaj z nekaterimi drugimi Balzacovimi zgodbami tudi novelo »Polkovnik Chabert«, po kateri so izdelali Francozi odlični istoimenski film. Balzacova novela je sicer po obsegu dejanja nekoliko ožja kot je scenarij, ki ga je po njej napisal Pierre Benoit, vendar se je Benoit znal približati s svojimi dodatki Balzacu in podoba

Balzacovega Chaberta je prav po scenariju zaslugi v filmu bogata in prepričljiva, četudi mu je vsaj na prvi pogled izpremenil celo značaj. V filmu namreč polkovnik Chabert ni »podoben psu«, ki se je vtihotapil v tujo kuhinjo in se boji, da ga našeno z brčami, kakor ga je zarisal Balzac, temveč je odločen, trden in ponosen vojščak, ki sta ga ravno ta pogum in odločnost dvignila pod Napoleonom iz navadnega vojščaka v slavnega junaka. Morebiti bo kdo oporekal tej scenarijski in režiserjevi samovolji, toda ko gledalec primerja Chabertovo podobo v filmu z ono, ki jo je narisal v noveli Balzac, bo moral priznati, da so se avtorji filma dodobra poglobili v Balzacovo delo in s svojimi dodatki in izpremembo značaja osebnosti Chaberta in njegovo zgodbo le poglobili in gledalcu približali.

Film o polkovniku Chabertu je izdelala francoska filmska družba »CFCF«, režiral ga je pa René le Renaff. Režiser si ni izbral za nosilec osrednjih vlog posebno vidnih filmskih zvezdnikov, zato pa je zbral okoli sebe nekatere moj-

stre karakterne igre in z njimi ustvaril v resnici dober film. Polkovnika Chaberta je upodobil z velikim znanjem in umetniško močjo pokojni francoski igralec Raimu. Njegovo ženo, grofico Ferraud in nekdanjo vlačugo, igrata Bell Marie in priznati ji moramo, da je vredna soigralka mojstra Raimuja, saj v svoji kreaciji podaja verno podobo ženske, ki se koplje v bogastvu in razkošju, ki je plod Chabertovih zaslug, a ostaja v resnici vlačuga, brez trohice človeškega dostojanstva, temveč s poslastim pohlepom po razkošju, uživanju in brezskrbnem žvljenju, zaradi katerega je vedno pripravljena zatajiti svojega prvega moža in se ga kakor koli iznebiti. Tudi igra

KAKO SO ANGLEŽI SPREJELI FILM O ROMMLU

V Londonu že nekaj tednov predvajajo ameriški film »Rommel — puščavski lisjak«. Film je dosegel pri gledalcih izreden uspeh. Kritiki si o njegovih kvalitetah niso edini, na odpor pa je naletel pri bivših vojakih angleške VIII. armade, ki je pod poveljstvom Alexandra in Montgomeryja napravila konec Hitlerjevemu sanjam o puščavi. Iz teh nasprotij o filmu so okoliščine sprožile v angleškem javnem mnenju pravo razburjenje.

Vsako leto po vojni se namreč v tem času zbera v Londonu veterani bitke pri El Alameinu k velikim spominskih slovesnostim, ki je kot »Alamein Reunion« postala nekakšna nacionalna prireditev. Že vsa leta po vojni so se te prireditve udeleževali Montgomery in njegovi generali, pa tudi Winston Churchill in drugi odlični možje, ki so vodili usodo Anglije v vojni. K slovesnosti je prišlo vsako leto več odličnih povabljenih gostov iz zaveznih držav. Proslavo so prenašali po radiu, da so bili duhovno navzoči tudi tisti veterani ne samo v Angliji, ampak tudi v Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji, Južni Afriki in v kolonijah, ki so se borili v VIII. armadi in ki pri slovesnosti niso mogli biti osebno navzoči. Tako bi moralo biti tudi letos. Vse je bilo pripravljeno in prvič bi slovesnosti lahko prenašali tudi televizijski oddajniki. Govoril naj bi Winston Churchill, kakor doslej vsako leto, med govorniki je bil napovedan kot običajno tudi Montgomery in pričakovali so udeležbo in govor odličnega gosta — generala Dwighta D. Eisenhowerja. Naenkrat pa je radijska družba BBC sporočila, da zaradi volitev prenosa ne bo. Med vlado in radijsko družbo BBC je bil namreč dogovor, da radio med volilno kampanjo ne bo prenašal nobenih političnih prireditev, kar je bilo povsem pravilno, in da medtem ne bo noben politik govoril pred mikro-

ostalih oseb, ki obdajajo osrednji osebnosti, je skladna s podobo celotnega filma in lepo dopolnjuje mojstrski kreaciji obeh glavnih igralcev.

Kakor se v 3. številki letošnjega »Filma« vsiljuje avtorju poročila o »Polkovniku Chabertu« Fr. Brenku primerjava s filmsko upodobitvijo Stendhalove »Parnske kartuzije«, tako tudi nam neprestano stopa pred oči Duvivierova upodobitev Tolstojeve »Ane Karenine«. Benoitova in Renaffova filmska podoba Balzacovega »Polkovnika Chaberta« je najlepši dokaz, kako se je treba v takšno literarno mojstrstveno poglobiti, spoznati značaje osebnosti, ki jih je narisal pisatelj, in jih nato verno, ne pa samovoljno podati v filmu.

Ko bodo v kratkem v naših kinematografih začeli predvajati francoski film o polkovniku Chabertu, bodo gledalci odhajali domov prav gotovo prijetno presenečeni in zadovoljni, kajti gledali bodo zopet odlični film.

fonom. Odpadel je sicer prenos Churchillovega govora, po radiu pa so prenašali najbolj značilne odlomke iz filma o Rommlu. Tudi to še ni bilo nič nenavadnega, ker BBC oddaja redne filmske pregleda. Zadeva pa se je zaostrila, ker so oddajo pripravili na isti dan in ob isti uri. Eisenhower, Montgomery, Churchill niso smeli govoriti, Rommel pa je lahko govoril, in to še s spominskih dan na El Alamein! To je sprožilo val ogorčenja.

Film o Rommlu je sporna zadeva, kakor je ugotovila kritika. Nihče ne oporeka, da je tehnično dovršeno delo. Marsikdo pa trdi, da njegova tehnična dovršenost gre preveč na škodo zgodovinske resničnosti. Mnogi ga smatrajo za nelaktično, nezaslišano, poceni in nevarno delo. Nekateri kujejo iz njega protiameriško ost in to ne samo v vrstah komunistov, ampak tudi v vrstah onih, ki se ne morejo sprijazniti s hollywoodskimi razlagami zgodovinskih dogodkov. V vrste teh zadnjih spada tudi tako odlični možakar, kot je filmski kritik lista »Evening Standard« Milton Shulman, ki je poleg vsega še Kanadčan in je bil med vojni aktivni oficir na zahodni fronti ter je doslej napisal najboljše vojni-zgodovinsko knjigo o vojnem pohodu 1944 do 1945, »Defeat in the West«, čovek, ki mu ni treba šele razlagati, kako se piše o ljudeh, kot so Rommel, Rundstedt in moške iz nemškega generalnega štaba.

Ameriškega je v Rommlvem filmu malo: besedilo filma, ki ga je napisal Nunnally Johnson, se do podrobnosti opira na knjigo o Rommlu, ki jo je napisal angleški brigadir Desmond Young; režija filma (film je proizvod podjetja 20th-Century-Fox) je delo izredno nadarjenega Henryja Hathawayja in njegovi igralci so brez izjeme vsi Angleži. James Mason v vlogi Rommla, Cedrick Hardwicke kot župan Ströhlh, Jessica Tandy v vlogi Rommlrove žene in Leo G. Carroll v vlogi Rundstedta. Izjema je odlični ameriški igralec Luther Adler, ki igra vlogo Hitlerja. V tej pa ni zadel, kakor soglasno sodi kritika.

Nedvomno, film je odkrito povečevanje Rommla, poštenega, dostojnega »puščavskega lisjaka«, medtem ko je odmerjena neustrezna vloga Montgomeryju. Poleg tega je Montgomeryjeva osebnost zgodovinsko skrpucalo in so opuščene ali

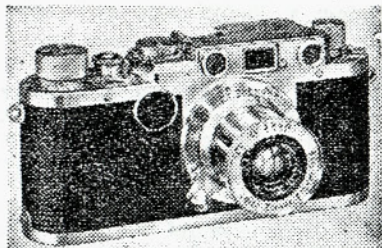
zabrisane vse tiste zgodbe, v katerih ni moči popeljevali Rommla. Prav zato se ni posrečilo napraviti Rommla zanimivega. Poteka dogodkov ne more razumeti po tem filmu noben človek; Rommla kot človeka, ki se tukaj kaže, še manj. Ni se posrečilo, da bi ga napravili »interesantnega«. Rommel je v filmu pošten in dostojen možakar, pa tudi prav omejen, brez velikega vtisa, kateremu enostavno ne moremo verjeti njegove politične daljnovidnosti. Ne prepriča nas ne njegov ujedljiv jezik, ne brezpogojno nerazpoloženje do nacizma, ne moralno upornišvo zoper Hitlerja. Najbolj groteskno pa se stopnjuje film v Rundstedtovi podobi, ki jo nam kaže ta očarujoči, šaljivi in ujedljiv stari gospod, ki pri napadu na Hitlerja 20. julija 1944 činično postavi ob stran Rommla, kar je v popolnem nasprotju s tem, kar je o njem povedal n. pr. Hans Speidel v svoji knjigi o Rommlu. Da je bil Rundstedt tisti, ki je predsedoval častnemu sodišču, ki je pomelto iz vojske zarotnike 20. julija, da je on nadomestoval Hitlerja pri državnem pogrebu umorjenega Rommla, o tem film ne več nič ali noče vedeti.

Najlepše slike z Leica

(Glej slike na prilogi)

Leica je univerzalna kamera malega formata. Amaterji in poklicni fotografi, raziskovalci in znanstveniki jo poznajo in cenijo njeno preciznost. Leica je kos polne tehnike, lepa po obliki, vedno zanesljiva. Zadnji model III f omogoča sinkronizacijo elektronskega bliska celo pri osvetlitvi ene tisočinke sekunde. Poigr znanih objektivov, ki smo jih poznali že pred vojno, imamo sedaj nekaj novih sodnih objektivov. Univerzalni objektiv je še vedno Elmar z odprtino 3,5 in goriščenico 5 cm. Z njim je mogoče snemati motive, ki pridejo najbolj v poštev za ljubitelja: osebe, skupine, hitre posnetke, otroke in živali. Zahtevni fotografi pa znajo ceniti še druge objektivne, ki ustrezajo vsaki želji, saj jih imajo na razpolago od goriščenice 3,5 cm do 20 cm in do svetlobnosti 1,5. Nov je objektiv Summaron z goriščenico 3,5 cm in svetlobnostjo 3,5, ki je tudi barvno korigiran. Skrajno svetloben je Summarit z goriščenico 5 cm in odprtino 1,5. Dolgo goriščenico 8,5 cm in odprtino 1,5 ima objektiv Summarex. To je objektiv za reportažo in portret.

Bližnji in veliki posnetki so vsakdanja naloga tehnične in znanstvene fotografije, pa tudi amaterji radi snemajo lepote malega sveta. Dosedaj je bilo mogoče podaljšati izteg objektivja z vmesnimi obroči. Tako je mogel fotograf snemati samo v določenem merilu. Najnovejši način z iztegom na meh pa omogoča uporabo vsakega objektivja. S posebno zrcalnorefleksno napravo je mogoče točno nastaviti ostrino. Tako lahko snemamo male podrobnosti iz največje bližine v skoraj poljubni velikosti. Z objektivom Summaron je mogoče doseči 6,5-kratno povečanje direktno na negativu. Namesto zrcalnorefleksno je mogoče s posebno napravo kontrolirati ostrino na medlji z lupo. ki nam sliko na medlji petkrat poveča. Najprej nastavimo ostrino na medlji,

potem pa premaknemo Leico na mesto, kjer je bila prej medlja. Tako dobimo isto ostro sliko na Leico, kakor smo jo imeli na medlji. Tako dobijo danes fotografi reprodukcije, posnetke materiala, arhitekture in živalske posnetke, posnetke arhitekture in umetnin, medicinske posnetke itd.

Ob svoji 100-letnici je razpisala tovarna Leitz v Wetzlarju, ki izdeluje Leico, veliko mednarodno nagradno tekmovanje za najlepše posnetke z Leico. Razpisanih je bilo šest prvin in prav toliko drugih in tretjih nagrad iz šest različnih področij. Vsaka prva nagrada je znašala po 1000 mark. Tekmovanja so se udeležili amaterji in poklicni fotografi iz vsega sveta. Bilo je brez dvoma najbolj zanimivo fotografsko tekmovanje po zadnji vojni. V ocenjevalni komisiji je bil tudi dr. Pavel Wolff, znani mojster v fotografiranju z Leico.

Tekmovanje je bilo razpisano v posebni reviji »Fotografija z Leico«, ki jo izdaja založba »Umschau« v Frankfurtu. To je odlični časopis, ki obsega po 48 strani, od katerih jih je 16 namenjenih črtnobeli in barvnim slikam. Oprema, tisk, razprave, slike, vse je reprezentativno. Ureja jo znani strokovnjak Henrik Stöckler. Ista založba je izdala tudi vedno knjig dr. Pavla Wolffa, med katerimi moramo zlasti omeniti »Moje izkušnje z Leico« in »Moja izkušnja v barvni fotografiji«. V isti založbi še vedno izhaja znana znanstvena revija »Umschau«, razgled na področju znanosti in tehnike. B. F.

Na lahek način so se lotili težkih stvari in ljudje so to opazili. Ni jih premotila tehnična dovršenost filma, ne uporaba nekaterih odlomkov iz velikega angleškega dokumentarnega filma »Zmagava v puščavi«, da ne bi opazili, da ne gre tako ponarejati zgodovine in žaliti čustva tistih, ki so šli skozi pekel pri El Alameinu, da so osvojili svet pred Hitlerjem. Zaradi tega upravičena jeza in ogorčenje veteranov. Oni nimajo nič proti Rommlu. Vedo pa, da so za njih Eisenhower, Montgomery, Churchill in podobni mnogo več. Prepričani so, da so tudi oni prispevali k Hitlerjevemu porazu, ne pa samo Rommel in Rundstedt. Zato zamera zaradi takega ponarejanja zgodovine in zato tudi huda zamera angleškemu radiu BBC, ki je dal Rommlu filmu prednost pred njihovo praslavo.

(Nadaljevanje s str. 544.)

svojo umetnostjo; dano mu je, da lahko v najhujših trenutkih — česar drugače ne bi mogel — javno izpoveduje tisto, kar mu je pri srcu. Vzemimo klasičen primer prvotiska Prešernovega »Sonetnega venca«, kjer je nesrečni pesnik s podarkom akrostiha v Magistralu ponovil v tretje priimek in ime svoje ljubljene.

Nikoli nisva mislila s Smrekarjem, da bom moral prav zanj z grafično risbo na skriven način zaznamovati spominski dan počastitve njegove tragične smrti. Priča te žalostne resnice je samo zadnja vinjeta v takratnem ostro ob okupatorja cenzuriranem dnevniku: v ponedeljskem »Jutru« (2. novembra 1942) pokaže končna risba umetniško krsto v ozadju z nasilno prelomljenim drevesom, ki skriva SMREKA-R-jevo ime, (za tisti čas tvegana igra!). Napisana in ilustrirana je bila prav zanj novela o Prešernu v dveh delih, preračunana pa tako, da je izšla narisana končnica (slika 4.) v javnost kot skrivna osmrtnica natančno ob mesecu njegove žalostne smrti (o Smrekarju glej »Tovariša« I. 1948, šte. 41,

stran 970; I. 1951, šte. 6 in 16 zadnjo stran).

Take in podobne grafične »skrivnice«, »iskalnice« ali »čarobni svet«, ki žigosajo »slepoto sveta« (po nemško Vexierbilder) imajo že tudi svojo častljivo preteklost; mojster vseh pa je bil Holbeinov sodobnik Stefan Hamer (deloval v Nürnbergu okrog 1534—1554), ki jih je ustvarjal z risbo in lesorezom tako večje, da vplivajo na nas še danes kot neverjetna grafična vrlogilja (dvoje redkih primerkov hrani dunajski grafični kabinet Albertina).

Mnogo sličic Holbeinovega »Plesa mrtvakov« s svojim skrivnostnim ozadjem je res še nepojasnjenih; le tu pa tam se katere vsaj deloma izlušči. Tako nas opominja ena izmed upodobitev kmeta z mrtvakom najbrž na trpki čas bazelske kmečke vstaje (l. 1525), ki nam zgovorno potrjuje, da se je delovni človek že takrat boril za pravico in resnico proti nasilju, boril proti laži in prevari in da mu je stal umetnik zvesto in trdno ob strani, prav tako, kakor v času dandanašnjega tihega boja, ki stremi po soncu pravice in sreče. E. JUSTIN

„Zdaj delimo isto usodo“

7. decembra 1941 so Japonci iznenada napadli pristanišče na Havajskih otokih Pearl Harbor. Ta napad je sprožil silno reakcijo, saj so tedaj vstopile v vojno tudi ZDA. Predsednik angleške vlade g. Winston Churchill je v svojih spominih takole opisal tiste dni:

7. decembra 1941 je bila nedelja. Ta večer sta bila z menoj v Cherquersu le Winant (tedanji ameriški poslanik v Londonu) in Averell Harriman. Malo po deveti uri sem odprl majhen radijski sprejemnik, da bi poslušali poročila. Obširnimi poročili o bojih v Rusiji in Libiji je sledilo čisto kratko poročilo o nenadnem japonskem napadu na ameriške ladje na Havajskem otočju in na angleške pomorske enote v nizozemski Indiji. Poročila je zaključilo kratko obvestilo, da bo svoje pripombe povedal še g. Soundso. Poročilo me sprva ni posebno pritegnilo, šele tedaj, ko je Averell vprašal kakšno zvezo ima japonski napad z Amerikanci, smo postali vsi trije bolj pozorni in budni, čeprav smo bili močno utrujeni in bi mnogo raje šli počivati. Tedaj je prišel zopet v sobo moj Sawyers, ki je malo prej slišal poročilo o napadu, in povedal: »Poročilo je točno. Zunaj smo poslušali dalje. Japonci so napadli ameriške brodovje.«

Nihče ni izpregovoril besedice. V svojem govoru v Mansion-Housu sem 11. novembra izjavil, da bo Anglija napovedala »v eni uri« Japonski vojno, če ta napade Združene države. Vstal sem in stopil skozi vežo v svojo pisarno, kjer delo ni nikoli zastalo. Zahteval sem zvezo s prezidentom. Poslanik je prišel za menoj, ker je mislil, da lahko v tem svojem razpoloženju podam kakšno izjavo, ki bi je pozneje ne mogel preklicati. »Ali mislite, da bi ne bilo bolje počakati, da bodo poročila potrdili?«

Dve ali tri minute so minile in že se je oglasil Roosevelt. »Gospod predsednik, kaj je z Japonsko?«

»Vse je resnica! Napadli so nas v Pearl Harboru. Zdaj delimo isto usodo!«

Ponudil sem slušalko Winantu in izmenjala sta nekaj besedi. Najprej je poslanik pripomnil »dobro, dobro!« — nato pa nenadoma in presunljivo »ah!« Ko mi je slušalko vrnil, sem izjavil: »Ta napad vse poenostavlja. Bog naj bo z nami!« ali nekaj podobnega. Vrnila sva se v predsobo in skušali smo dojeti nov, svetovno-važni dogodek, kateremu je bilo sprva le težko določiti pomen za vse svetovno dogajanje bližnje bodočnosti. Oba moja prijatelja iz Amerike sta strašansko vest sprejela s čudovitim mirom in razumnostjo. Tedaj pač še nismo vedeli, kako težko je bila prizadeta ameriška vojna mornarica. Nista sicer mnogo govorila, a imel sem vtis, da sta se znebila težke more, ki ju je prele dušila in težila.

Nihče med Američani mi ne bo zameril, če povem, da mi je bilo v veliko zadovoljstvo in veselje, ko sem spoznal, da so sedaj Združene države na naši strani Razumljivo, da nisem mogel predvidevati razvoja dogodkov in nočem

trditi, da sem pravilno ocenjeval vojaško moč Japonske, toda v tem trenutku sem dobro vedel, da se bodo Združene severnoameriške države odslej aktivno udeleževale vojne in da so pritegnjene v borbo na življenje in smrt. Na ta način bomo vendarle zmagali. Da, tako je bilo v resnici! Po Dunquerque, po zlomu Francije, po strašanski epizodi v Oranu, ko nam je grožila invazija in smo bili takorekoč neoboroženo ljudstvo, po podmorniški vojni, ki nas je dušila in smo iz nje izšli le za las kot zmagovalci, po sedemnajstih mesecih borb brez bojnega druga, po devetnajstih mesecih najbolj grenke stiske, kar sem nosil odgovornost za življenje Anglije in Britanske skupnosti narodov — po vsem tem boste razumeli, kaj je pomenil ta dan za mene. V tem trenutku nisem niti z besedico hotel spraševati in vedeti, koliko časa bo še vojna trajala in na kakšen način se bo končala.

Zopet se je zgodilo — kakor že često v zgodovini našega otoka — da bomo vkljub udarcem in ranam zmagovalci. Ne bodo nas uničili, naše ljudstvo bo živelo in še oblikovalo svojo usodo in zgodovino. Hitlerjeva in Mussolinijeva usoda je zapečateni. Japonsko bomo zmeli med dvema ogromnima mlinskima kamnom. Nič drugega nam ni treba storiti, le vse svoje velikanske moči moramo pravilno uporabiti. Po mojih računih smo Angleži, Sovjetska zveza in sedaj še Združene severnoameriške države — če napnemo vse svoje sile in se zvežemo z vsakim utripom svojega življenja — dvakrat ali celo trikrat močnejši od nasprotnikov. Seveda nam bo treba za zmago dovolj časa. Predvideval sem ogromne žrtve na Vzhodu, toda tudi to razdobje v vojni mora mimo nas.

9. decembra sem ob desetih zvečer sklical v posvetovalnici vojnega ministrstva sejo, da bi pregledal predvsem skupaj s strokovnjaki admiralitete pomorski vojaški položaj. Bilo nas je približno dvanajst in skušali smo točno določiti pomen in posledice bistveno izpremenjenega vojaškega položaja na Daljnem vzhodu. Na dlani je bilo, da smo izgubili gospodstvo nad oceani, edina izjema je bil Atlantik. Avstralija, Nova Zelandija in življenjsko važni otoki na Vzhodu so bili izpostavljeni neposrednemu napadu. V rokah sta nam ostali le dve orožji: križarki »Prince of Wales« in »Repulse«, ki sta bili v Singapuru. Poslali smo ju tjakaj, da bi kot izredno močno oboroženi pomorski enoti preprečili sovražnikove mornariške načrte. Zdaj ju bomo morali uporabiti. Enostavno morata izpluti na odprto morje in izginiti med številnimi otoki. O tem smo si bili edini.

Predlagal sem, naj odplujeta preko Pacifika in se pridružita ostankom ameriške mornarice. Prepričan sem bil, da bi bilo to v tem trenutku zelo ponosno dejanje, saj bi dokazovalo, da se angleški svet združuje in je pripravljen skupno prenašati vse trpljenje. Že prej smo se spoznavali, da bodo Združene države umaknile

V drugi polovici šestnajstega stoletja sta Primož Trubar in Jurij Dalmatin postavila prvi in veličasten spomenik slovenski kulturi. Omejena in nerazumna je trditev, da je bilo tisto veliko gibanje samo in edino versko gibanje, da ni torej pomenilo za slovenski narod nič drugega, kakor malopomemben korak iz ene cerkve v drugo, iz enega duševnega suženjstva v drugo. V tem kakor v vseh znamenitih kulturnih bojih si je dalo duška mogočno, v množici ljudstva dremajoče hrepenenje po svobodi. Verski reformatorji so bili buditelji tega hrepenenja, so bili njegovi voditelji proti cilju. V tem boju proti tradiciji suženjstva so se prvi poslužili orožja literature in so tako napisali prvi dokument kulture slovenske; prvi dokument hrepenenja po svobodi, po višjem duševnem in telesnem blagostanju.

In ker so to storili, jih je doletela usoda velike večine kulturnih delavcev: izgnani iz domovine so poginili v temi, njih delo pa je uničila rimska cerkev z ognjem in mečem...

Slovenski narod se je pogreznil v hujše tlačanstvo, upognil je hrbet pod težkim jarmom...

Ivan Cankar

svoje bojne ladje iz Atlantika. Upal sem, da bo tako mogoče zbrati nekje na zapadni ameriški obali brodovje, ki bi bilo v primeru potrebe sposobno poseči v pomorsko bitko. Že sam obstoj takšnega brodovja bo obenem najboljše varstvo našim ljudem v Avstraliji in Novi Zelandiji. Vse so nas prevzeli ti načrti. Toda, ker je bilo že pozno, smo sklenili naslednje jutro dokončno odločiti, kaj bomo storili s križarkama »Prince of Wales« in »Repulse«.

Nekaj ur nato sta obe izginitii v morskih globinah.

10. decembra sem navsezgodaj segel po mapi s pošto, kar zavzoni telefon zraven postelje. Klical me je prvi lord mornarice. Glas mu je čudno zvenel. Zdelo se mi je, da slišim le jecjanje in kašljanje. Komaj sem ga razumel, ko mi je sporočal: »Obvestiti vas moram, gospod predsednik, da so Japonci potopili križarki »Prince of Wales« in »Repulse«. Verjetno so to storili letalci. Tom Phillips je utonil.«

»Veste to zanesljivo?«

»Nobenega dvoma ni več!«

Položil sem slušalko in verjemite mi, da sem bil srečen, da ni bilo nikogar pri meni. Vso vojno me ni zadel udarec, ki bi ga ne bil pričakoval. Bralec mi bo verjel, koliko truda, upov in načrtov je padlo v vodo z obema križarkama. Sporočilo me je strašansko zadelo. V vsem Pacifiku in Indijskem oceanu ni bilo več nobene večje angleške ali ameriške vojne ladje, le ostanki brodovja iz Pearl Harbora so urno bežali proti kalifornijski obali. Japonska je obvladovala širne oceane, ostali smo slabi in revni.

Stephen Leacock:

GOSPOSKE ANEKDOTE

ali: Majhne zgodbe o velikih ljudeh

(Satirična črtica)

Zadnji čas sem postal pozoren na mnoge čudovite zgodbe o slavnih ljudeh, kar vse sembral v najnovejših spominskih knjigah, od koder so jih prevzeli v stolpce dnevnega tiska. Nekaj je v njih tako nenavadno lepo poudarjeno, njihov humor je tako prijeten, da bi morali po moji sodbi imeti takih zgodb kar največ. V ta namen bom skušal še sam spraviti v obtok nekatere zgodbe, ki so nekako ušle človeškemu očesu.

Glejte na primer prečudno zgodbo, če me spomin ne vara, iz memoarov Lady Ranelle idi-Pridi.

Anekdota o vojvodi Stratithanu

Lady Ranelle piše:

Vojvoda Stratithanski (pišem seveda o devetnajstem vojvodu, ne o sedanji Visokosti) je slovel, kakor vsi vemo, po svoji gostoljubnosti. Manj pa utegne biti znano, da je bil vojvoda prav tako duhovit kakor je bil gostoljuben. Spominjam se nekega izredno zanimivega doživljanja, ki se je primeril predzadnjikrat, ko sem preživela nekaj dni v Stratithanskem gradu. Ko smo sedli h kosilu (bila je majhna intimna družbica, samo 43 nas je bilo), dvigne vojvoda, ki je sedel na čelu mize, glavo od govedine, katero je razrezoval, in ko je s pogledom preletel goste, smo slišali, da je zamrmral:

»Bojim se, da te-le govedine ne bo za vse dovolj.«

Seveda nam ni preostalo nič drugega, kakor da se valjamo od smeha in smo se v tej zadevi imenitno znašli.

Náte še drugo zgodbo, ki po mojem mnenju ni postala tako popularna kakor zasluži. Našel sem jo v knjigi »Krogla, šrapnel in granata ali šestdeset let življenja vojnega dopisnika«, ki jo je nedavno tega napisal gospod Maksim Mitraljez, čigar junaštva poznajo vsi bralci.

Anekdota o lordu Kitchenerju

Stal sem — piše gospod Maksim — tik med lordom Kitchenerjem in lordom Woollslyjem (lord Roberts je stal nekoliko za nami). Smejali smo se in kramljali, kakor pač vedno, kadar je začel sovražnik streljati na nas. Zdadci smo bili tarča strahotnega dežja krogel. Mahoma je ozračje kar počrnelo od njih. Medtem ko so krogle brenčale, nisem mogel vzdržati, da se ne bi mirno smehljaj z lordom Kitchenerjem in lordom Woollslyjem. Resnično, še nikoli — razen v kakšnih dvajsetih ali tridesetih primerih — nisem bil izpostavljen tako morilskemu streljanju.

Lord Kitchener, ki navadno nosi monokel (kadar je v družbi prijateljev), je gledal, kako frčé krogle mimo njega, nato pa je hladnokrvno, da nihče tako in kakršen je samo tedaj, kadar je on s svojimi najdražjimi, rekel:

»Če ostanemo tu, se bojim, da nas bo ošnila kakšna krogla.«

Vsi smo se umaknili in se pri tem od srca smejali.

Da je bila komedija popolna, je bil adjutant lorda Roberta ob odhodu zadet naravnost v popek.

MOJSTER FRAN TRATNIK

Letos poleti, 11. junija, je obhajal svoj sedemdeseti rojstni dan slikar Fran Tratnik. Pet mesecev kasneje je odprla Moderna galerija v Ljubljani v počastitev jubileja retrospektivno razstavo umetnikovega dela.

137 del napolnjuje polovico razstavnih prostorov, 137 del, ki so nastala v razdobju peldesetih let do danes. Ze samo zaradi tega je razstava vredna ogleda: kako je ena naših najbolj vidnih slikarskih osebnosti ustvarjala preko cele prve polovice 20. stoletja in kako je v tem času neprestano se križajočih umetnostnih stilov in gesel iskala svoj osebni izraz. Pa mora prireditelj zbrati pozornost še iz drugih razlogov. Tratnik se nam z večjo zbirko svojega dela sploh še ni predstavil. Še več: Tratnik pri nas sploh še ni samostojno razstavljal. Ali je to možno, ko je danes njegovo ime znano med Slovenci že skoraj tako kot imena naših impresionistov in ko se vsakemu, ki se je količič zanimal za našo likovno umetnost, ob tem imenu pojavijo pred očmi tesno z njim združene in jasno določene likovne predstave?

Dvajset let mlajši od Petkoviča, štiri- najst do deset od slovenskih impresionistov in poldrug decenij starejši kot Gornji Anton Kos, tak se sedemdesetletnik Tratnik že po generaciji uvršča med to, kar nam je danes že klasika, in to, kar je sedaj na višku in prevaja v jutrišnji dan. Ali je to vzrok, da smo na Tratnika skoraj pozabili? Vsi vedo tudi, da nam je Tratnik ustvaril most k ekspresionizmu, vprašanje pa je, ali ni bil pri tem kaj več kot le posrednik med dvema šolama, ali ni bil kaj več kot prvi slovenski slikar tako imenovanih socialnih motivov in naš najboljši risar v svojem velikem času.

Tratnikova dela so danes raztresena po vsej ožji domovini, veliko število pa jih je ostalo v inozemstvu. Dejansko so nam mogli prireditelji prikazati le tisto, z o umetnikovega življenjskega opusa, saj je bilo n. pr. mogoče razstaviti le manjši del njegovih zgodnjih stvaritev in še te samo v fotografijah, ki so jih posneli po reprodukcijah raznih revij. Med okupacijo je izginilo marsikaj in tako moramo biti hvaležni privatnim lastnikom, da so se odzvali vabilu in posodili zaželene slike in risbe. Z vsem tem seveda ni rečeno, da prva Tratnikova retrospektivna razstava ne predstavlja enako jasno jubilarne pomena za slovensko umetnost, kakor tudi njegovega zanimivega umetniškega značaja.

Na prsem mestu stoji pred nami umetnik-rišar. Tu je bilo Tratnikovo delo že dolgo nesporno priznano. Risbe, kot so Slepici, Žrtev in Hrepenenje pa Begunci iz leta 1916, so prešle skupaj z nekaterimi prvimi zasnutki v našo splošno in najdragocenejšo umetnostno posest. Kar leži pred tem, zgolj v reprodukcijah ohranjene ilustracije Humorističnih in drugih čeških ter nemških listov, je dokaz, da nas je Tratnik že takoj po svojem umetniškem debutu vrsto let dostojno zastopal v mednarodni srenji ilustratorjev, da je bil formalno likovno neoporečen in tematsko vsebinsko vsekakor skladen s splošnimi težnjami, ki so prevladovala v srednjeevropski likovni umetnosti na področju ilustracije med in po ožjem obdobju secesije. Taki sta na primer obe varianti Grobarja, taki so Izgubljeni dnevi, močno tipična Umetnikova pot in še zlasti karikature. Ze tu je bil Tratnik, če ga prestavimo v naše ožje umetniško življenje, nadvse nov. Toda v drugem desetletju stoletja in svojega dela dvigne tridesetletni umetnik svojo risbo iz še drobno razpršenega odsevanja zunanjih

vtisov v nenavadno skladno, vsebinsko, motivno in formalno vprav monumentalno občuteno izpoved. Tratnik je med nami prvi, ki najde nadvse preprosta, a baš zato nadčasovno veljavna likovna sredstva za izražanje obsežnega trpljenja in brezupne bolesti. Virtuozno obravnavanje forme je izgubilo modni priokus in se skromno podredilo vsebini, v tej pa so oživel nejasni mladostni spomini in se zliži z gorjem, ki ga je občutljiva umetniška duša opažala v socialni bedi in grozotah begunstev — v eno samo globoko simbolično podobo žalosti. Ne bi poskušal z govorno besedo opisovati vtisov, ki jih daje tu Tratnik v svoji najmočnejši dobi risarskega delovanja. Sledi slikanje v ožjem pomenu, slikanje v olju, ki je pri Tratniku še premalo ocenjeno. Tratnik se je boril, da ohrani svoj bogati čustveni izraz in ga združi z dovršeno in blestečo impresionistično formo. Poeg v vsakem pogledu manj jasnih del so nastala druga, ki v ničemer ne zaostajajo za najboljšimi figuralnimi upodobitvami naših impresionistov. Med temi bi najrajši imenoval Rdečelasko iz leta 1919, kot za nasprotni pol pa opozoril na eno redkih krajin, v katerih je Tratnik značilno najmanj oseben. Toda izraz Tratnikovega notranjega sveta, ki smo ga spoznali že ob prvencih izrazito romantičnega svetobolja, zdaj močnejše zdaj slabše združene z iskreno osebno žalostjo in tiho resignacijo, ta komplicirani svet tu ni našel likovne podlage, da bi se lahko z njeno pomočjo nemoteno in normalno izživel. V ekspresionistične skrajnosti Tratnik ni mogel, saj je bil formalno tako po vzgoji kot po nagnjenju

vseskozi realist. Umetnik je iskal naprej in doživel svoje zadnje viške spet v klasično enostavni obliki z jasno linijo obkrožene in zopet trdneje sklenjene barvne ploskve. Tratnik je naslikal še nekaj del, ki so nadpovprečna. Imenovati moram vsaj prefinjeno žensko poprsje, ki je nastalo leta 1933, in kar sugestivno Vedeževalko, ki je sledila čez dve leti. Prepričljive upodobitve ranjene in trepetajoče notranjosti so postale vse redkeje, globljih umetniških utripov malone nismo več zaznali. V stalno se menjajočem razmerju je po impresionistični dobi forma prvič spet prevladovala, a tokrat se veliko močnejše. Toda po vsem razvoju je postala mnogo enostavnejša in preprostejša, čeprav jo umetnik še vedno s skrbjo goji. V lahkem upadanju so se problemi zmanjšali in umirili, tako da nas Tratnik danes ne razburja več.

Kot svoje razstave tako Tratnik vse do sedaj še ni dobil monografije, ki bi pravično ocenila njegovo delo. Vendar bo v kratkem tudi tu prišel do zasluženega priznanja, ko bo izšla v izdaji Moderne galerije in v založbi Državne založbe Slovenije nova publikacija, tretja po Jakcu in Kosu. Spremljevalci umetnikovega dela so do danes nanizali že obilico sodb in razlag. Izven ožje umetnostne kritike je napisal ob Tratnikovem delu tehtne pripombe Bratko Kreft 1932. leta. Ob umetnikovem delu, ki ga lahko danes vsaj približno že premostrimo, bo potrebno vse dosedanje misli pretresti in napraviti sintezo. Za razstavo je že izšel katalog, opremljen z ilustracijami in do sedaj najizčrnejšim življenjepisom ter kratko stilno oznako, ki ju je prispeval Zoran Kržišnik. Sama razstava je prirejana skrbno in dostojno in zasluži veliko večjega zanimanja, kot pa ga je bila deležna po svečani otvoritvi. Luc Menaše

Motivi iz mesta ob Limu

(Glej slike na prilogi!)

Ob Limu stoje štiri mesta: Berane, Bijelo Polje, Prijepolje in Priboj. Prijepolje je največje. Sploh je Prijepolje poglavito mesto v Sandžaku, čeprav ima samo 3000 prebivalcev. Prijepolje je mesto, podobno pa je vasi.

Glavna ulica — ose druge so kratke in jih skoraj ni — in hiše se vrste ob reki. To govori o turškem vplivu pri nastanku mesta. Čeprav je tudi danes še tri četrtine prebivalstva muslimanskega, so hiše v glavnem pokrite z opeko, po čemer se Prijepolje razločuje od drugih krajev v Sandžaku, koder imajo po večini lesene strehe. To je vpliv novega časa.

Prijepolje je zraslo po številu prebivalstva od 1800 izpred vojne na 3000 duš po vojni. Zrasle so nove hiše, zrasli pa so tudi novi ljudje. Kar je bilo zgrajeno po osvoboditvi, je vredno več kakor vse, kar je bilo prej. Gimnazija, bolnišnica, gozdna uprava, hotel — to so nekatere izmed novih zgradb. Tudi industrija se je začela razvijati. Ustanovili so strojno mizarstvo delavnico, žago, opekarno in tekstilno tovarno. Vsa

ta podjetja so že v obratu. Majhno, mrtno naselje v Sandžaku se tako počasi, a nezadržno spreminja v mesto. Hiše bodo začele rasti tudi na drugi strani reke Lima, tam na ravnem polju bodo nastala nova naselja. Ze so začeli graditi stanovanjska poslopja. Prva velika hiša je že gotova in je ozela pod streho precejšnje število ljudi. Prijepoljci ji kratko pravijo »stanovanjska«, kakor da je to njeno krstno ime, radi jo imajo in so ponosni nanjo, ker je to prva glasnica novega mesta.

Neke druge zgradbe pa ne marajo. V vsakem podjetju se pač lahko naključni kaj neosečnega in smešnega. Tu je beseda o kopališču. Zgradili so ga že leta 1947 — za dvajset kadi in prh. Prvo kopališče v mestu Prijepolju! Ljudje so bili veseli, marsikaj so ugibali in pričakovali. Toda kopališče ni in ni začelo obratovati. In tudi danes še ne obratuje. Niso jim odobrili instalacije. Poslopje je dolgo zijalo prazno, čakalo je, čakalo, nakar so ga napolnili z prečami. Kopališče se je spremenilo v skladišče. To je madež

na obličju mesteca ob Limu, sedanjega in tistega, ki nastaja

Opoldne je mestece pusto in prazno kakor mrtno. Hiše so zaprte, ulice prazne, samo na majhnem stopnišču trgovnice dremlje kakšen kmet in pred kavarnico sede dva ali trije brezposelni. Opoldne je Prijepolje podobno lenobni, zaspani vasi. To je senca preteklosti. Drugače pa ni tako. Prijepoljci živijo in delajo marljivo in živahno. Zgradili so velik most čez Lim, ves beton so napravili s prostovoljnimi delom.

Reka Lim je Prijepoljcem hudo pri srcu. Pravijo, da jim je močno v prid. In res, dokler niso dobili kinematografa, je Lim nudil edino razvedrilo. Spomladi in jeseni z ribolovom, poleti pa s kopanjem. Lim imajo radi zlasti zato, ker je pohleven, kakor je tudi prebivalstvo tod okrog dobrodušno in blagega srca. Čeprav naraste voda katerikoli za poldrugi meter, Lim nikoli ne preplavlja in ne izstopa iz svoje struge. »Našel je svoj pot,« pravijo ljudje ob njegovih bregovih in po teh besedah bi človek sodil, da je Lim nekakšno živo bitje, nekakšen umirjen, dobrodušen starec.

V Prijepolje redkokdaj pridejo ljudje s spoinčnikom in aparatom. V petih letih so tukaj samo trikrat videli filmsko kamero. Prijepoljcem je žal, da je tako, in želijo, da bi filmarji pogostje prihajali k njim in da bi jih obiskovali tudi tisti, ki bi vedeli o njih kaj napisati. Prav imajo. Prijepolje ima kaj povedati in pokazati. V. V.

GROENLANDIJO SESTAVLJAJO TRIJE OTOKI

Francoska raziskovalna odprava, ki se je mudila na Grönlandiji, je ovrgla s svojimi ugotovitvami doslej veljavno mnenje, da je Grönlandija, ki jo pokriva debela plast ledu, največji otok na svetu. S poizkusnimi vrtnjami in sondiranjem terena so namreč ugotovili, da ta danski otok, ki leži visoko na severu, sestavljajo trije otoki, ki jih ločijo sicer ozki, a globoki morski prelivi. Prelivi so ponekod globoki 400 do 600 metrov. Led, ki povezuje vse tri otoke v celoto, je na nekaterih krajih — kakor so pokazala merjenja — debel celo 3250 metrov in torej po višini presega večino alpskih gorskih velikakov.

Raziskovalno odpravo je vodil francoski znanstvenik Paul-Emile Victor, ki sedaj v Franciji dopolnjuje svoje znanstvene ugotovitve. Ugotovitve francoske odprave je pa objavil te dni član ekspedicijskega kapetana Gaston Rouillon v grönlandskem glavnem mestu Godthaabu.

Čeprav so raziskovalci polarnih predelov pogosto slišali pripovedovati, da stare eskimske ljudske pesmi pojejo o visokem in temnem fjordu na Grönlandskem, je vendarle geografija trdila, da je Grönlandija kompakten otok. Francoska odprava, ki jo je sestavljalo 26 moških, in se je mudila lep čas na tem otoku, je sedaj čisto znanstveno dokazala pravilnost in resničnost starih eskimskih ljudskih pesmi.

Ne morem, da ne bi dodal tem anekdotam še ljubko zgodbico iz dobre znane knjige: »Žalostna kraljica«. Napisala jo je Lady Chamotigne, angleška plemkinja, ki je bila več let glavna garderoberka, se pravi, upravnica garderobe na enem izmed najbolj znanih nemških dvorov. Kako vdana je bila kraljici-gospodarici, različno opazimo na sleherni strani njenih spominov.

Kraljičina nežnost

Lady Chamotigne piše:

»Moja druga gospodarica, pokojna kraljica Sachs-Kowia-Schlitz na Meni, je imela neskončno nežno dušo in sočutno srce. Njena dobrotljiva čud se je kazala na slehernem koraku. Dobro se spominjam, kako je nekega dne, videč kočijaža, ki je na Pasjem trgu pretepal svojega konja po trebuhu, obstala na sprehodu in rekla: — Oj, ubogi konj! Če ga bo še dalje tako pretepal, ga bo bolelo!«

*

Na koncu bi še rad povedal, kaj mislim. Če bi se samo malo potrudili, da obnovimo takšne in podobne anekdote, bi jih lahko kaj več našli.

Naslednjo anekdoto, ki jo objavljam, bralci morda že dobro poznajo. Kariera barona Smrčča je polnila strani evropske diplomatske zgodovine tolikanj, da so diplomatske pisarne vsaj pol Evrope z nenavadnim zanimanjem pričakovale njegovih memoarov, ki so nedavno izšli. Še celo druga polovica Evrope je bila, če že nič drugega, vsaj na pol vznemirjena. Zapleteni klobčič evropske politike morda še nikoli ni bil zanesljiveje prikazan kakor v tej zanosni knjigi. Tvegam celo, da ponovim to, kar že vsi veste, in prodam naslednje tako, kakor sem kupil — morda še celo ceneje:

Življenje grofa Cavoura v novi luči

Vedno sem imel grofa Cavoura — piše baron — za enega izmed najbolj zaprtih diplomatov, s katerimi me je usoda privedla v stike. Živo se spominjam nekega dogodka v zvezi s slavnim pariškim kongresom 1836. leta, ki mi je ostal tako jasno v spominu, kakor da se je včeraj primeril. Sedel sem v enem izmed velikih salonov Elizejske palače (po navadi sem tam pogosto sedel) in igral »ajnc« z grofom Cavourom, z Magentskim vojvodo, z markizo Maccaroni, z grofom Suhožepom in drugimi, katerih imena se ne spominjam. Banka je bila velika, kakor po navadi, na mizi je bil visok kup zlatnikov. Toda nihče izmed nas se ni zme-

nil zanje, tako so nas bile prevzele misli na bližnjo krizo. Zdaj pa zdaj je prišel cesar Napoleon III. in spet odšel iz dvorane, pomudil se je le toliko, da je rekel kakšno besedo kvartopircem, in sicer z dobro igro ravnodušnostjo, kvartopirci pa so mu odgovorili v izumetničenem familiarnem tonu, kakor je pač kdo znan.

Ko je bila igra na višku, vstopi lakaj z brzojavko na srebrnem pladnju in jo izroči grofu Cavouru. Grof neha igrati, odpre brzojavko, jo prebere in jo nepomisljivo malomarno vtakne v žep. Trenutek smo boščali vanj vsi osupli, nato pa je vojvoda z brezmejno ravnodušnostjo izkušenega diplomata igral dalje.

Dva dni potem sva se srečala z grofom Cavourjem na sprejemu pri cesarici Evgeniji in tu se mi je ponudila priložnost, da sem mu neopaženo šepnil na uho:

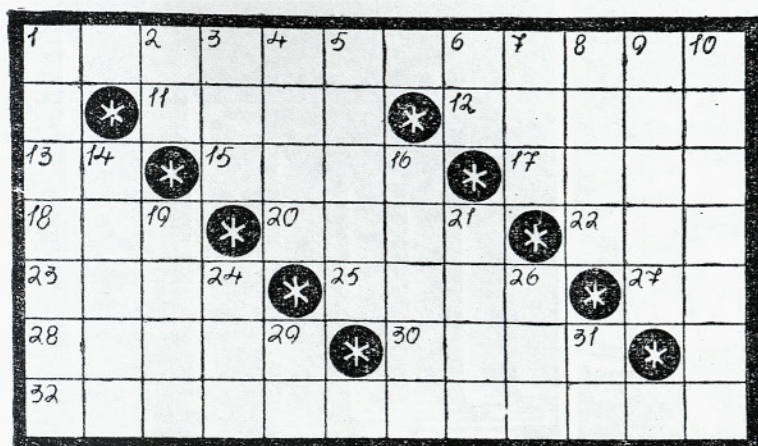
— Kaj je bilo v brzojavki?

— Nič posebnega, je odgovoril.

Od tega dne pa do danes nisem zvedel, kaj je bilo v tisti brzojavki.

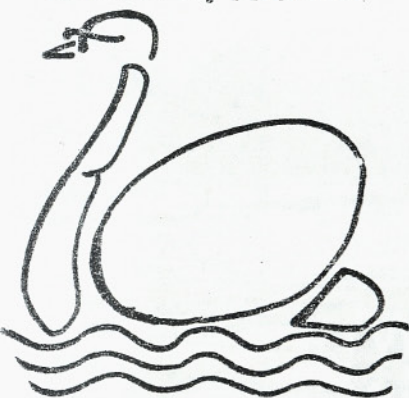
Bralci — končuje baron Smrččač — lahko po svoji uvidevnosti to verjamejo ali ne, ampak povem vam na častno besedo, da je vse, kar sem navedel, točno in dobesedno.

A bržčas mi ne boste verjeli.

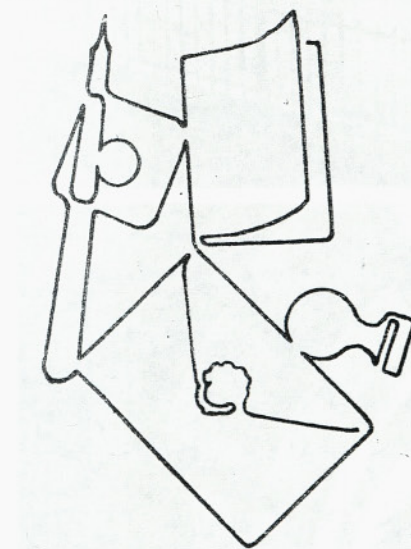
Besede pomenijo: Vodoravno: 1. ena najvišjih afriških gora, 11. zvest, pripravljen, 12. kazalni zaimek, 15. šop slame, 17. čin, vrsta, red, 18. oče, 20. angleško vseučiliško mesto, 22. okupirana država v Evropi, 23. svojina, posest, 25. izletniška točka na Pohorju, 27. vzklík bolečine, 28. nabrušeni, jedki, 30. grški bog ljubezni, 32. reka v Spaniji — Navpično: 1. imenik, seznam, 2. kratica za ljudsko vojsko, 3. mednarodni jezik, 4. moško ime, 5. žensko ime, 6. kratica za društvo narodov, 7. toplota, svetloba, 8. reka v Armeniji, 9. vrsta dohodka, 10. pričakuje vprašanje, 14. reka v osrednji Aziji, 16. slovnični pojem, 19. tuje žensko ime, 21. živec, 24. neizpros, 26. vzklík, 29. živalski glas, 31. pogosta kratica pri naših krajevnih imenih

KAKO JE TEJ PTICI IME?

NAGRAJENI REŠEVALCI

Nagradna enopoteznica v 29. številki je bila prilično zasoljena, ker je bila zalpka na kuverti premalo jasno izrisana. Kljub temu smo prejeli lepo številno pravih rešitev. kakršno kaže tale slika:

Med reševalce, ki so nam poslali pravilne rešitve, smo z žrebom razdelili tri knjige. Dobili jih bodo: Viktor Fistrich (Zagreb), Branko Leskovec (Ljubljana) in Franc Stekar (Košice).

Pravilna rešitev nagradne »Premikalnice« v 31. številki mora dati naslednja imena ameriških mest: San Francisco, Philadelphia in Indianapolis. Ker so te

V javnem vrtu velikega mesta je vrtnar posadil veliko lepo gredico vsakovrstnih rož. Ko so se razvele, je imela gredica tako podobo, kakor jo kaže gornja slika: 16 krogov povezanih s povprečnimi črtami. Ko je šel naš prijatelj mimo gredice in si jo ogledoval, je ugotovil, da bi bilo mogoče zastaviti zanimivo računsko ugan-

vrste ugank lažje, smo prejeli veliko pravih rešitev. Za nagrade smo določili pet knjig. Žreb jih je določil naslednjim: Terezija Dernovsek (Suhor nad Metliko), Franc Potočnik (Ljubljana), Anton Pezdin (Jesenice), Marica Hrovatin (Kranj) in Janez Kranjc (Ljubljana).

Pravilna rešitev »Zlogovnice« št. 32 se glasi:

1. praznina, 2. nikotin, 3. urednik, 4. starosta, 5. Novi Sad, 6. vitamin, 7. vedečen, 8. Jupiter, 9. Gorjanci, 10. sladkor, 11. Vitovec, 12. Jelovica. — V debelo obrobljenih poljih bereš: Praznik ustanovitve Jugoslavije

Razdelili smo štiri knjižne nagrade, ki jih je žreb prisodil naslednjim: Arko Judita (Ljubljana), Koloman Podsek (Sebeborci), Silva Rupnik (Ljubljana) in Franc Lodrant (Prevalje).

Minuli mesec je prinesel prijateljem našega kotička precej resno preizkušnjo. Podražila se je poština in je treba šteti za vsako dopisnico 10 ter za pismo 15 din. Čeprav vemo, da marsikomu glede na splošno življenjske stroške ni lahko žrtvovati vsakih 10 dni 10 ali 15 din za pošiljanje rešitev, pa z veseljem ugotavljamo, da je »odpadnikov« prav malo. Dopise tistih, ki so jih premalo frankirali, pa smo zavračali, ker bi doplačevanje zahtevalo tudi za nas prehudo obremenitev.

Težave, ki so tako nastale, bomo skušali premostiti z raznimi ukrepi. Tako nameravamo spremeniti sistem sporočanja rešitev, in sicer tako, da bi lahko reševalci pošiljali rešitve kar za tri številke skupaj. To nam bo povzročilo nekaj več dela, bomo pa reševalcem prihranili vsaj 20 din na mesec. Poskušamo tudi, kako bi uvedli v vseh večjih mestih in industrijskih krajih svoje nabiralnike. Vendar o tem doslej ne moremo poročati še ničesar določnega. Ljubljanskim reševalcem pa svetujemo, da oddajajo svojo pošto za našo rubriko (naslovljeno s sedanjim naslovom!) kar pri vratarju poslopja v Kopitarjevi ulici 6.

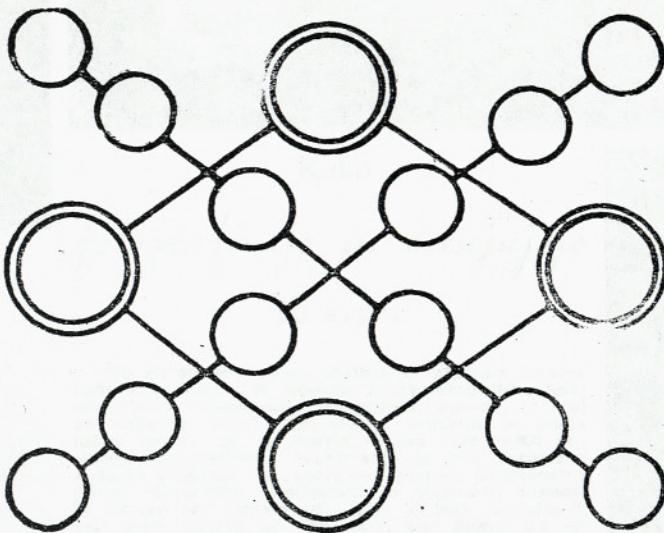
Prijazno z njim mahlja ti psiček, še ljubkejši ta del ima telček, žival se vsaka z njim postavlja, ko dobrika se ali poslavlja.

Če zemljepisec si razgledan, pa v Srbijo prideš, čeprav nenapovedan, in ob Tamnavi se navzgor prebiješ, mestece majhno, ljubko odkriješ.

Kršna je pokrajina ta mala, junakov pa je že veliko dala. Hrvatje po pravici so nanjo ponosni in je ne bi odstopili bližnji Bosni.

Domovino svojo v njih boš spoznal, če vse tri boš v eno združil, kakor se po vrsti spodobi in je pravi želim ti, da bi ji pošteno služil.

SKUPNA VSOTA POVSOD 40

ko. Ta se glasi: Kako boš v kroge vpisal števila od 0 do 15 tako, da bodo vsi štirje dvojni krogi dali skupno vsoto 40 in mali krogi na vsaki prečnici prav tako skupno 40?

Če boste razmislili, ne bo pretežno. Povemo pa vam že danes, da je rešitev več!

REŠITEV UGANK V 33. ŠTEVILKI

Kolo sreče: Notranje kolo se mora ustaviti tako, da prideta predalčka s tremi oziroma dvema črnima pikama vzporedno drug ob drugega. Če nato odбираš črke na zunanem obodu, kakor kažejo številke na notranjem, dobiš: Sreča je opoteča

Številčnica: Ključ so naslednje besede: vrsta, plin, bedak, Hoče, figa in jeseter. Če vstaviš ustrežajoče črke na mesto števil, ti številčnica pove: Beseda je včasih dovolj, a včasih je potrebna gorjača. Fran Levstik.

Obratnica: Krim — Mirk.

Krizanka: Vodoravno: 1. Avnoj, 6. Ribar, 11. piz, 12. NOV, 14. muj, 16. in, 17. Nero, 20. steg, 22. mu, 23. tur, 25. Kardelj, 27. Kuk, 28. ej, 30. sv, 31. ukaz, 33. Krk, 35. Utah, 37. dr, 38. kepa, 39. ud, 40. Aral, 42. Rog, 43. Anam, 46. ac, 49. el, 51. ost, 53. Marinko, 57. ter, 59. še, 60. Mara, 61. jard, 63. Pi, 64. zar, 65. kri, 67. Lah, 69. Jajce, 70. Bihač. — Navpično: 2. vp, 3. Nin, 4. oze, 5. ko, 7. imej, 8. Bug, 9. aj, 10. Tito, 12. nor, 13. vse, 15. Luka, 17. nu, 19. Rab, 21. tla, 22. mu, 24. rek, 26. dir, 27. kva, 29. Jakac, 30. Stane, 31. ura, 32. zel, 33. kar, 34. Kog, 35. Una, 36. Hum, 41. rat, 44. alt, 45. Moša, 47. Bar, 48. Oka, 50. Krim, 52. se, 53. Marc, 54. rak, 55. nji, 56. orli, 58. ep, 60. maj, 62. dah, 64. za, 66. ro, 68. ha.

Pokloni in povprek: 1. Kleon, 2. polži, 3. organ, 4. Pulj, 5. aktiv, 7. Praga, 8. Božo, 9. izvir — 6. in 11. vrsta vodoravno: Republika naj živi!

Pozdrav rodni zemlji: Ključ so številke pod oziroma nad črkami. Gornjim črkam pripadajo po tem ključu liha števila od 1 do 23, spodnjim pa soda od 24 do 26. Če po tem ključu odбираš po vrsti črke (torej 1. 2. 3. itd.), dobiš: Domovina, ti si kakor zdravje.

Zlogovni magični lik: 1. velika snoda, 2. literatura, 3. karamela, 4. situla, 5. Nora, 6. da.

NOVE ZNAMKE DRUGOD

V Italiji je izšla sredi novembra t. l. serija 3 znamk v počastitev 50. obletnice smrti skladatelja Giuseppea Verdija (1901 do 1951). Vrednote:

10 lir zeleno-vijoličasta, 25 lir rjava — sepia, 60 lir zelena-črnomodra.

Živali v poštni službi

V industrijsko razvitih državah, kjer razpolagajo z modernimi transportnimi sredstvi in imajo goste železniške in cestno omrežje, nimajo hudih problemov z dostavo pošte. Kjer pa teh prometno-tehničnih pogojev ni, so se izkazale živali kot zvesti in najboljši pomočniki poštne službe.

Ze stari Egipčani so uporabljali golobe, ki so prinašali v domovino poročila o pomorskih potovanjih. Odkar pa so vzgajali narodi poštne golobe, se razne dežele poslužujejo le-teh za obveščanje. Na evropskem severu prevaja pošto jeleni na saneh, medtem ko psi opravljajo pozimi isto poštno službo v severni Ameriki, Kanadi in severnem delu ZSSR. Po navadi vlečejo poštne sani trije do štirje vpreženi psi, ki zelo hitro prelete velike daljave snežnih poljan. V južni Ameriki, kjer so bolj gorati predeli, uporabljajo konje, osle, mule in lame za ježo in prenos poštних pošilk med oddaljenimi naselji. V azijskih deželah in puščavah nadomešča konja dvogrbna kamela, ki je hitrejša in vzdržljivejša. Bivoči pa so se izkazali v puščavi Kalahari in sosednih pokrajinah Kaplanda. V Indiji pridejo v poštev za nekatere predele tudi sloni.

Iz navedenega vidimo, da so živali navzlic naraščajoči motorizaciji in naglomu razvoju tehnike zvesti pomočniki človeka pri opravljanju poštne službe.

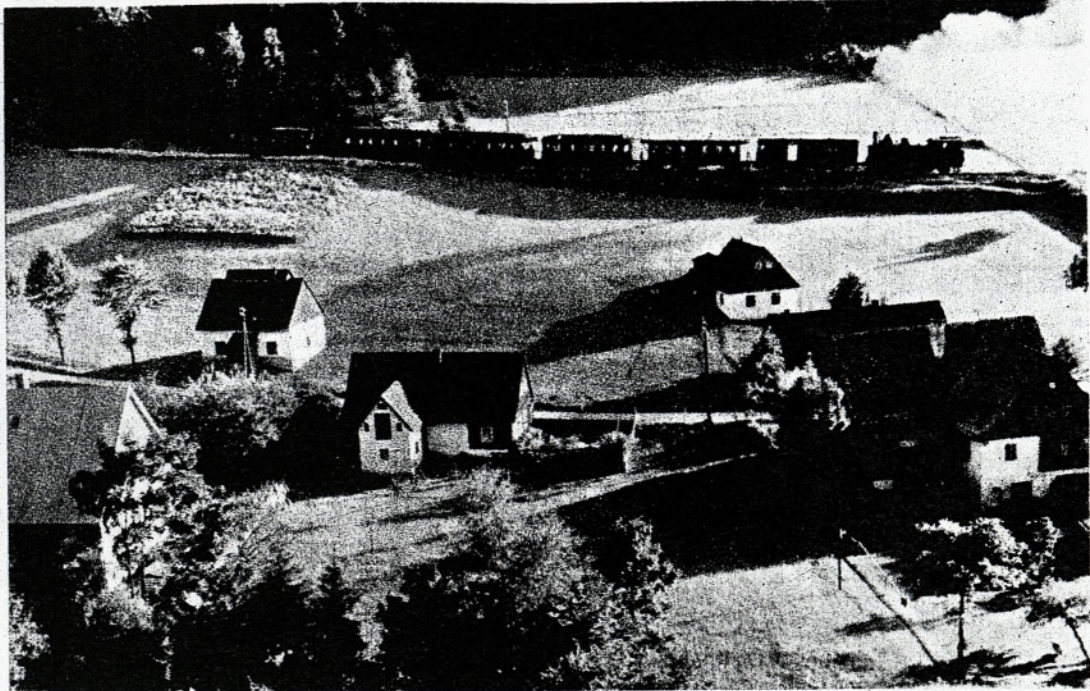
NASVETI IN NOVICE

Prilepke odnosno njene ostanke na nerabljenih znamkah skušamo odstraniti z lepila tako, da ovladimo ostanke prilepke s sline na čopiču ali pineti. Če nato prilepka vzvalovi, jo previdno odstranimo, operacijsko mesto pa pustimo, da se osuši. Poskusi z etrom niso uspešni. Če pa uporabljamo vodo, ostanke na lepilu ne ljubi sledovi madežev. Pač pa poskušajo tudi z aktivirano vrhnjo strani znamke, nakar se lepka morda da odstraniti.

Zbirke motivov so se pričele množiti po drugi svetovni vojni. Svetovno filatelistično časopisje posveča mnogo prostora tej novi zvrsti zbiranja. Pojavljajo se stalnice za in proti. Dejstvo je, da poplava novih znamk po vsem svetu onemogoča generalno zbiranje. Ker pa zbiralec le niso hoteli popolnoma opustiti zbiranja znamk te ali one dežele, so se omejili na dosegljive znamke in jih sestavljajo po motivih. Ta zvrst zbiranja je pokazala široko polje udejstvovanja. Zanimiva je poleg drugih naslednja izjava nemškega strokovnjaka o tem vprašanju. »Filatelist je vsak, ki zbira poštne znamke. Izven diskusije je, če obvlada filatelistično vedo bolj ali manj, da razlikuje odtiske barv, vrste zobčanja in loči razne posebnosti od normalne znamke. Če mu je najglavnejša podoba znamke in si po tej urejuje in sestavlja zbirko, ni slabši filatelist od onega, ki zbira motive (n. pr. serije Rdečega križa, grbe, narodne noše, UPU, kulturnike, politike, živali itd.). Tak zbiralec tudi lahko išče posebnosti — specializiranja. Oba načina zbiranja (generalno in motivno) sta zanimiva. Glavno je, da posvečata oba zbiralec vso pozornost na kakovost in urejenost. Vsak zase zbirata lahko posebnosti. Cilj pravega zbiralca bo vsekakor ta, da bo črpal čim več poduka in znanja iz udejstvovanja in zbiranja po prvem ali drugem načinu. Izbira pa bo odvisna od danih možnosti preskrbe, razpoloženja in estetskega smisla vsakega zbiralca.«

POPRAVEK

V zadnji številki »Tovariša« se je v članek »Pogovor o slovenskem likovnem življenju 1945–51« vrinilo nekaj tiskovnih napak. V 3. stolpcu dopolni stavkov — poleg Jaka, Pirnata, Miheleja, Klemenčiča in bratov Vidmarjev dosti mlajših in tudi takrat še docela nova imena, tako poleg Gerlovičeve in — V 2. odnosno 4. stolpcu popravi Santelj v Santel in Santlove.

Kako fotografirajo in ocenjujejo po svetu

Ob stoletnici svojega obstoja je razpisala tovarna Leitz v Wetzlarju, ki izdeluje znane fotografske aparate »Leica«, mednarodni fotografski nagradni natečaj za najlepše slike. Ocenjevalna komisija je imela težko nalogo, saj je morala izbrati med 16.000 poslanih fotografijami. Tekmovanje je bilo razpisano v šestih skupinah: za pokrajino, portret, priložnostno (hitro) fotografijo, arhitekturo in umetnost, znanost in tehniko ter raznoterosti. Tako je bilo razdeljenih šest prvih nagrad po 1000 mark, šest drugih po 600 in šest tretjih po 300, poleg tega pa še 36 priznanj po 100 mark. Precej slik je bilo tudi odkupljenih. Tekmovanja so se udeležili amaterji in fotografi z vseh delov sveta. Pravijo, da je bil natečaj med najzanimivejšimi in najuspešnejšimi po drugi svetovni vojni. V ocenjevalni komisiji je sodeloval tudi dr. Pavel Wolff, znani strokovnjak v fotografiranju z Leico.

Zgoraj: Willi Beutler, Hamburg: Pokrajina. Za sliko je avtor v skupini pokrajinske fotografije prejel drugo nagrado, prvo pa je dobil Himpelmann iz Münchena.

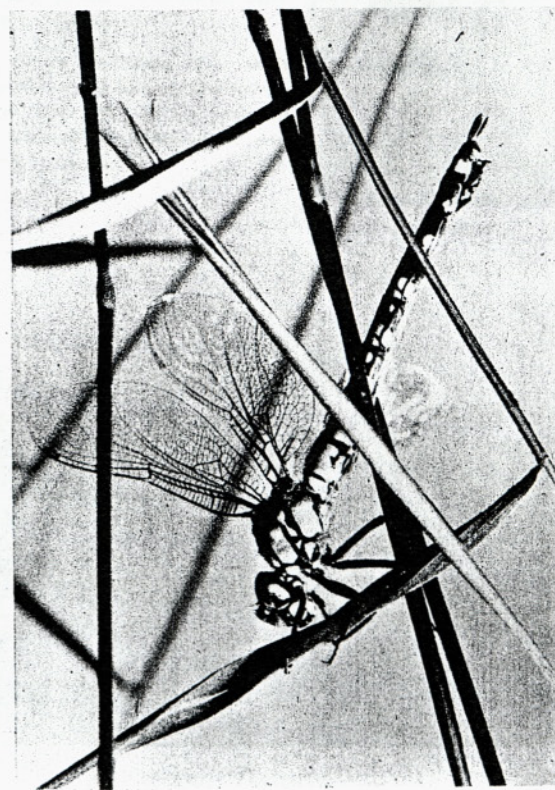
Zgoraj levo: Hubert Hahn, Wüldungen: Pod arkadami cerkve sv. Petra v Rimu (prva nagrada skupine umetnosti in arhitekture).

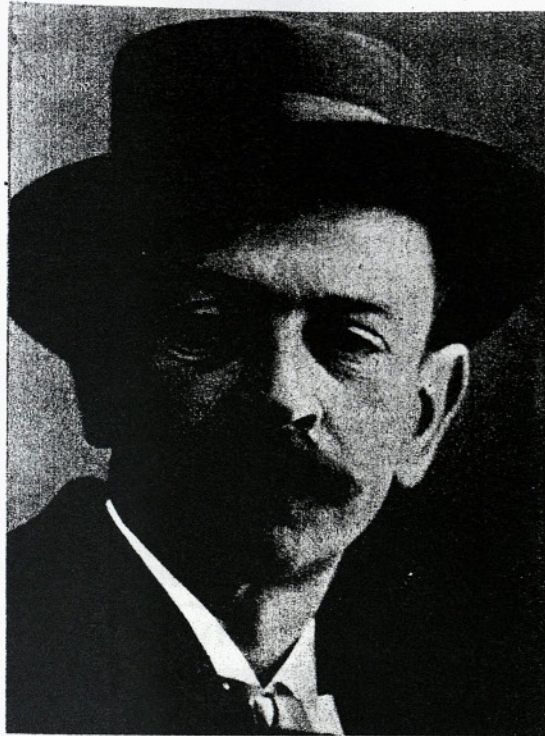
Levo: Hans Krüger, Berlin: Jutranje srečanje. Avtor je dobil za sliko iz skupine »Razno« drugo nagrado; prvo si je prisvojil Theo Scheeres iz Lübecka.

Desno: Helga Fietz, Schliederloch: Silkarica Seydlitzova (prva nagrada za portretno fotografijo).

Spodaj: Otilie Nietzsche, Windhoch, Afrika: Na vozu. Slika je bila v skupini tako imenovane priložnostne fotografije odlikovana s tretjo nagrado; prvo je dobila Komzakova iz Hobarta v Avstraliji.

Spodaj desno: Walter Wissenbach, Herborn: Kačji pasir (prva nagrada v skupini fotografije iz znanosti in tehnike).

Dr. Ivan Prijatelj

Fran Detela

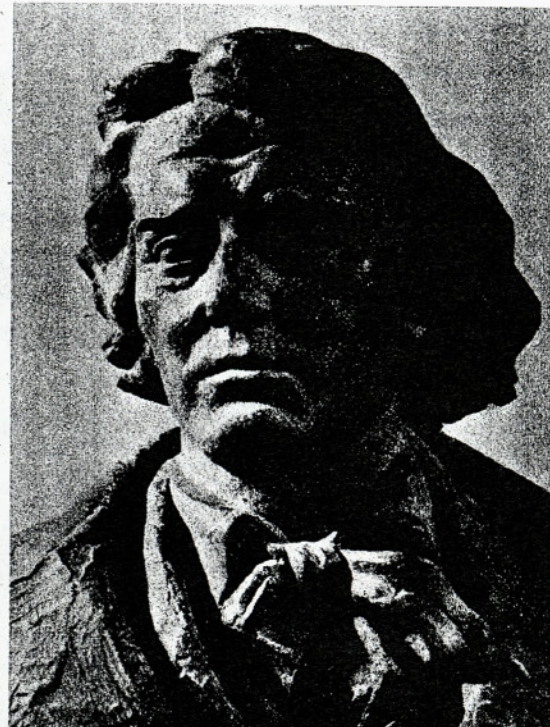
3. decembra 1800 se je v Vrbi na Gorenjskem rodil **dr. France Prešeren**, odvetnik v Kranju, ki je dal našemu pesništvu klasično lepoto, vsebino in obliko. Umrl je 8. februarja 1849 v Kranju.

3. decembra 1850 se je rodil v Moravčah **Fran Detela**, profesor, pisatelj dram, povesti in romanov, humoresk in satir iz naše zgodovine ter iz podeželskega in meščanskega življenja. Umrl je leta 1926.

11. decembra 1918 je umrl v Ljubljani **Ivan Cankar**, naš najplodovitejši in stilo najboljši pisatelj črtic, novel in dram; odkrival je dušo slovenskega človeka, njegovo trpljenje, hrepenenje in ljubezen. Rodil se je 10. maja 1876 na Vrhniki.

23. decembra 1875 se je na Vinici pri Sodražici rodil **dr. Ivan Prijatelj**, slovstveni zgodovinar, esejist in kritik. Umrl je leta 1937.

Levo: Ivan Cankar. — Desno: Fr. Smerdu: France Prešeren (mavec).

Ludwig van Beethoven

Giovanni Boccaccio

Adam Mickiewicz

SPOMIN NA VELIKE DNI

9. decembra 1608 se je rodil bogatim staršem v Londonu **John Milton**, eden največjih angleških pesnikov. Študiral je pravo in bogoslovje, bil trikrat oženjen, toda vedno brez sreče. Leta 1652 je še oslepel. Poleg pesmi (ep »Izgubljeni raj«) je pisal tudi prozo, zlasti polemično z republikansko in protikatoliško tendenco. Umrl je leta 1654.

9. decembra 1943 je XIV. divizija NOV začela napadati Kočevje, močno utrjeno domobransko in nemško postojanko. V bojih je padel divizijski komandant, narodni heroj **Mirko Bračič**.

10. decembra 1493 se je v Einsiedelnu v Švici rodil **Teophrast von Hohenheim**, imenovan **Paracelsus**. Oče se je kmalu preselil v Beljak in tako se je mladi Paracelsus spoznal s slovanskim življenjem. Kasneje je študiral v Bologni, Padovi in Ferrari, kjer je bil tudi promoviran. Ker je bil oster nasprotnik tedanjega načina zdravljenja, so ga povsod preganjali. Umrl je 24. septembra 1541 v Salzburgu. Bil je zelo razgledan zdravnik, mnogo je potoval in študiral. Pravilno je ocenilo njegovo delo in prizadevanje šele naše stoletje, ga označilo za enega največjih reformatorjev v medicini ter zavrglo dotednjo zmotno sodbo, da je bil Paracelsus samo gostobeseden padar. Zanimive so tudi njegove filozofske misli.

16. decembra 1770 se je rodil v Bonnu pevcu v škofovi kapeli **Ludwig van Beethoven**, čigar rod izvira z Nizozemskega. Glasbeno se je šolal pri Albrechtsbergerju, Salieriju in pri Haydnju. Kmalu se je posvetil samo glasbenemu delu. Večinoma je živel

Spodaj: Licejsko poslopje na Vodnikovem trgu v Ljubljani. Zgradbo so po potresu 1895 podrli.

na Dunaju. Bil je močna osebnost, odkrit in resnicoljuben človek, zagovornik teptanih, v glasbi med največjimi duhovi vseh časov. Umrl je leta 1827.

18. decembra 1815 je bila na ljubljanskem liceju ustanovljena stolica za slovenski jezik; za prvega profesorja je bil imenovan **Franc Metelko** (1789–1860), jezikoslovec, šolski in nabožni pisatelj. (Za mesto se je potegoval tudi Valentin Vodnik.) Njegova predavanja, ki so imela velik odmev in rodila obilo dobrega, sta menda poslušala tudi Čop in Prešeren. Trajen uspeh pa je dosegel Metelko s slovnico, ki je poleg Kopitarjeve ena izmed najpomembnejših slovenskih slovníc, kar so mu priznavali tudi nasprotniki.

21. decembra 1375 je umrl v Certaldju pri Firenci **Giovanni Boccaccio** (leto dni za Petrarcom, svojim prijateljem), prvi italijanski novelist in klasik svetovnega slovesa. Po poklicu je bil sodnik in diplomat. Pisal je latinsko in italijansko. Zlasti znane so njegove novele, ki jih je povezal v skupni naslov »Il Decamerone«.

24. decembra 1798 se je v Zasju pri Nowogrodsku rodil **Adam Mickiewicz**, sin revnih beloruskih plemičev, prvak poljskih pesnikov. Bil je profesor v Kownu, Wilnu, Petrogradu, Odesi, v Lausanni in Parizu. Umrl je leta 1855 v Carigradu, kjer je zbiral poljske legije. Kakor Krasinski in Slowacki je tudi Mickiewicz označjal odrešujoče poslanstvo Poljske.

27. decembra 1822 se je v Doleu rodil **Louis Pasteur**, fizik in kemik, profesor v Dijonu, Strassbourgu, Lilleu in Parizu. Umrl je leta 1895. Bil je znamenit bakteriolog; s cepivom proti pasji steklini se je proslavil kot velik dobrotnik človeštva.

Spodaj: Pogled na Kočevje.

John Milton

Paracelsus

Louis Pasteur

Greta Garbo bo spet igrala

Švedska filmska igralka Greta Gustavson, znana po svetu kot Greta Garbo, filmska zvezdnica 25 let, ki pa od leta 1941, ko je odigrala vlogo za svoj zadnji film »Žena z dvojnimi obrazom«, ni več nastopala. Zdaj poročajo, da bo »božanska« Garbo zopet igrala v filmu. V Hollywoodu je namreč novi šef podjetja Metro-Goldwyn-Meyerja Doré Schary naročil scenaristu Johnu Guntherju, naj napiše scenarij za film, kjer bo nastopila Garbo v glavni vlogi. Kakšna bo vsebina scenarija, še ni znano.

Zgoraj: Greta je »odigrala« prvo vlogo kot kopalka v reklamnem filmu, kjer je s telovadbo kazala odlike kopalnega trikoja. Nastopala pa je tudi v nekem stockholmskem gledališču, kjer je prvi opazil njen dar režiser Maurice Stiller.

Zgoraj levo: Greta Gustavson v 12. letu.

Spodaj: Resneje je začela igrati v švedskem in nemškem filmu leta 1924. — Iz te dobe je tudi njen prvi hollywoodski film »Ana Karenina« z Johnom Gilbertom.

Levo: V filmu »Mata Hari«.

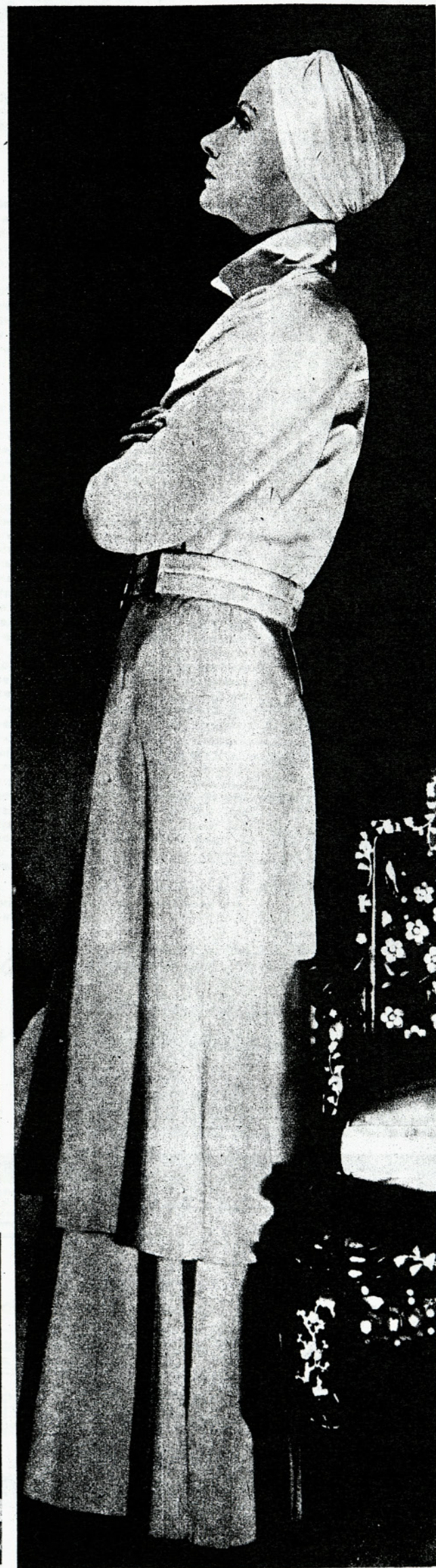
Desno: V vlogi zdravnikove žene v »Pisanem pajčolanu«.

Zgoraj: Igralka se je pred fotoreporterji in nabiralci podpisov vedno skrivala. Nekoč se je ob vrnitvi iz ZDA v domovino pred takšnim »obleganjem« zatekla celo v zavetje policijskih stražnikov. Na sliki vidimo, da se je sicer skrila, nu, pa se je fotografu »vseeno« posrečilo ujeti njen obraz na zrcalu (na desni strani slike).

Spodaj: V vlogi »Marije Walewske« s Charlom Boyerjem

Spodaj desno: V Lubitschevem filmu »Ninočka«. Njen soigralec je bil Melvyn Douglas.

II. del

(I. del glej letošnjega »Tovariša« števil. 32, zadnjo stran.)

Navadno je smrt odrešiteljica najhujšega, vendar ima njen »ples« v našem življenju tudi svoje grozotne potoje.

V soboto, dan pred Martinovim, so jo pokopali. O tem pokopu so se dolgo govorili; ko pa je starejši rod izumrl, bilo je res, česar se je mlada André tako bala: pokopana je bila navidezno mrtva, se v grobu prebudila, preobrnila in — zadušila; bila je to ena najhujših postaj »smrtnega plesa« na starem ljubljanskem pokopališču.

Ko so znanci pomrli, je tudi njen grob opustel v pozabi; porasla ga je gosta trava, prepletena z vejicami šipka in divje vrtnice.

Ko pa je napočil dan prekopa, da dá njeno šibko okostje prostor drugemu, je staremu grobarju zastal dih: bilo je res, česar se je mlada André tako bala: pokopana je bila navidezno mrtva, se v grobu prebudila, preobrnila in — zadušila; bila je to ena najhujših postaj »smrtnega plesa« na starem ljubljanskem pokopališču.

S tresočo se roko je nato stari Anžé izdolbel v steno novo pokopane jame dolbinico in položil tja prav narahlo njene drobne koščene ostanke, da ne bodo čutili teže novoumrlega.

Od te zgodbe, ki se je tako žalostno zaključevala skozi vrata smrti, je od prekopa stare pokopališče njive Sv. Krištofa ostalo samo dvoje, pretresujoč spomin in skromna zapuščina nesrečne mladence: orumeneli listi Dunajskega zvona (l. 1877) s Tavčarjevim prvotiskom novele »Valovi življenja« in list starih lesorezov mojstra Hansa Holbeina »Abeceda smrti«, z njenim rokopisom pred leti prepisanega starinskega napisa, ki ga je hranil prepereli nagrobnik neznane njive Sv. Krištofa: »Kdor lozihitev je se smilju ta ljubini ni posnal...«

Obris žalostne zgodbe o lepi André so tudi po izročilu nekam nejasni. Prav gotovo pa sta imeli Tavčarjeva novela in Holbeinova »Abeceda« z njenim rokopisom starinskega besedila svoj globlji pomen in neko umetnostno povezanost v življenju in delu nesrečno pokopane mladence.

Tavčarjeva novela ima svojo daljno ljubzensko klico v okolju Londona, kjer je Holbein mnogo delal in umrl; lahko da je imela prav njegova »Abeceda smrti« za mlado André svojo privlačnost ali spomin v posebnostih, ki nam ostanejo zastrite.

O Holbeinovi »Abecedi« se je mnogokaj ugibalo in pisalo, resničnega jedra njenega nastanka pa ne bomo pogodili. Prav ta »Abeceda« pa je dela v dobi stoletij vedno nove pobude za podrobna raziskavanja mojstrovega, v nekaterih stvareh zagonetnega življenja in dela.

(Nadaljujem in končam v notranjem delu lista.)

E. JUSTIN

OPOMBE: Slika 1. kaže Holbeinovo lastno podobo v njegovem zadnjem letu življenja (1497/98—1543). Naša podoba je veran, malce povečan posnetek knjižnega lesoreza po Vorstermannovem bakrorezu, ki ga je vrezal po (sedaj) izgubljenem Holbeinovem izvirniku; napis okrog slike se glasi po nazi: »Janez Holbein slikar kralja Velike Britanije. Svojega veka najbolj slaven. Leta 1543. v starosti 45.« (let). — Sledi dvoje lesorezov iz znamenite zbirke 40. listov Holbeinovega »Plesa mrtvakov«. Prva (slika 2.) kaže »Smrt in zakonski par«, ki jima ob komaj pričeti sreči v nabijanju mrtvaškega bobna smrt križa pot blaženih zakonskih dni iztekajočega se življenja. Druga (slika 3.): »Smrt in cesar« (s potezami Maksimilijana) oblikuje smrtno mletje dostojanstev vladajočega. Odlomljeni meč in pečena ura zaznamujeta izbranemu začetek konca. Velikost izvirnikov je 6,5 x 4,8 cm. — Nato se vrste v polkrožnem vencu verni posnetki povečanih podobice druge polovice Holbeinove »Mrtvaške abecede« (od črke N do Z) po izvirnem odlisu malih lesorezov v velikosti 23 x 23 mm. Vse te Holbeinove grafične stvaritve je uspelo izrezati takrat znameniti lesorezec Hans Lützelburger; bil je v tem večak in se je tu in tam zaznamoval z začetnicama »HL«. — Kot zaključek »plesa smrti in žalosti« objavljamo še veran posnetek v pomanjšavi skrivne Smrekarjeve osmrtnice (slika 4.), objavljene v ponedeljskem »Jutru« 2. novembra 1942, mesec dni po njegovi mučeniški smrti; padel je v Gramozni jami pri Sv. Križu. Risba kaže preprosto krsto, kakršno so uporabljali za talce v našem mestu; pri glavi je vrisan znak umetnikovega poklica; za krsto je izruvana, nasilno prelomljena SMREKA, pod krsto ob zaključku napisa Konec leži poslednja črka Smrekarjevega imena R, ki pové, da je bil nasilno usmrčen umetnik: SMREKA-R.

Zastrito izpeljana risana igra, ki je čuječe cenzorsko oko fašističnega okupatorja ni opazilol — E. J.

...kar Te prosim, preden boš umrl, v svetle moje misli in snovanja: obrni vlažne prste in otrkej prah s svojih, da me ne bosta motila vlag in prah ljubljanskih ulic.

...dar, je Prešeren žalostno strmel v ono stran, kjer je počival njegov tihi in blagi učenik, nepozabni prijatelj Matija Čop. Ko je zasvonila večerna ura molitve, sta se vračala k izhodu. In ko sta bila

...tam koberc, kjer se zgodbo neznanega, mladega moža in njegova ljubice, drobne Prešernove prijateljice Renate.

E. JUSTIN
slikar-grafik

mo d. d. kot nekdanja: Fran Jeran — Za literatni del je odgovoren Ljubomir V. — Vsi v Ljubljani.

1. DROBNA VMETNINA MOJSTRA HOLBEINA

ABECEDA SMRTI

